

DEL III
BOENDET

BOENDESEGREGATIONEN

Inledning

Att beskriva samhällsutvecklingen i förhållande till de integrationspolitiska målen handlar ofta om att redogöra för hur obalanser i fråga om välfärd mellan olika befolkningsgrupper förändras. I delen om utvecklingen på arbetsmarknaden (se sid. 27ff) analyseras exempelvis skillnader i sysselsättning mellan den inrikes och utrikes födda befolkningen. Följande kapitel sätter fokus på den rumsliga dimensionen av denna typ av obalanser. Skillnaderna i fråga om sysselsättning har exempelvis en rumslig dimension i och med att arbetslösa och sysselsatta i viss utsträckning bor geografiskt åtskilda. Frågor som rör denna form av uppdelat boende efter socioekonomiska eller etniska gränser – dvs. boendesegregation – har kommit att inta en allt mer framträdande roll på den politiska agendan under det senaste decenniet.

Boendesegregation kan definieras som en form av uppdelning av kategorier av människor genom ett åtskilt boende i olika bostadsområden eller stadsdelar. Begreppet används ofta i negativ bemärkelse och då nästan uteslutande när man syftar på ett koncentrerat boende av befolkningsgrupper som i någon mening är resurssvaga. I den allmänna debatten används begreppet »segregerade bostadsområden« ofta om områden som har en överrepresentation av arbetslösa, socialbidragstagare och personer med invandrarbakgrund. Denna användning av segregationsbegreppet är dock problematisk eftersom det i sig ger uttryck för en ensidig bild av boendesegregation och riskerar att leda tankarna fel i fråga om segregationens orsaker. Att en viss befolkningskategori är överrepresenterad i en del av staden innebär med nödvändighet att samma kategori är underrepresen-

terad i andra delar av staden. Stadens mest homogena delar i socioekonomisk och etnisk mening är sällan de områden som allmänt brukar benämnas som segregerade, utan snarare stadsdelar som präglas av en i huvudsak svenskfödd befolkning med förhållandevis höga inkomster och en underrepresentation av boende med utländsk bakgrund.

Segregationens bakomliggande processer kan delvis förklaras som ett resultat av människors bostadsval och flyttmönster. Det är i detta sammanhang viktigt att poängtera att det i första hand är de mer resursstarka befolkningsgrupperna som kan välja bostad och bostadsområde. Kulturgeografen Roger Andersson förordar begreppet »svenskglesa bostadsområden« framför »invandrantäta bostadsområden«. Därmed fäster man uppmärksamheten på den svenskfödda befolkningens flyttningar och bostadsval i studier av hur den etniska boendesegregationen utvecklas (Andersson 2001, sid. 121).

Boendesegregation – enbart ett storstadsfenomen?

Socioekonomisk och etnisk boendesegregation är inte enbart ett storstadsfenomen utan förekommer i varierande omfattning i samtliga Sveriges städer och tätorter. Uppmärksamheten i frågan har dock i första hand riktats mot landets tre storstadsregioner, Stockholm, Göteborg och Malmö. De tre storstadsregionerna kan också sägas inta en särställning i fråga om boendesegregationens utbredning och konsekvenser. Flertalet av landets bostadsområden där de boende med svensk bakgrund är i minoritet ligger i någon av storstadsregionerna (ibid. sid. 122). I detta samman-

hang är också bostadsområdenas och stadsdelarnas storlek viktig. Det är i första hand i storstadsregionerna som vi finner svenskglea stadsdelar som är tillräckligt stora för att bilda underlag för grundskolors upptagningsområden. Boendesegregationen kan därmed avspegla sig i exempelvis en skolegregation efter socioekonomiska och etniska mönster. Barn och ungdomar påverkas i många avseenden mest av segregationens konsekvenser eftersom de vanligtvis är hänvisade till de institutioner som är knutna till det geografiska område som den egna stadsdelen utgör. Inte bara skolor utan även daghem, fritidshem och idrottsföreningar har ofta upptagningsområden begränsade till en specifik stadsdel i de större städerna.

Storstadspolitik – antisegregationspolitik

Boendesegregationen i de tre storstadsregionerna har under 1990-talet varit föremål för en rad statliga interventioner. (För en översikt se Integrationsverkets rapport 2002:01 *Förort i fokus – interventioner för miljoner*). I maj 1998 godkände riksdagen *Storstadspropositionen* (proposition 1997/98:165 *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet*) och därmed lades grunden för en ny nationell politik för landets storstadsregioner. De övergripande målen för den nya politiken är två: »att ge storstadsregionerna goda förutsättningar för tillväxt och därmed kunna bidra till att nya jobb skapas såväl inom regionerna som i övriga delar av landet«, samt »att bryta den sociala, etniska och diskriminerande segregationen i storstadsregionerna och att verka för jämlika och jämställda levnadsvillkor för storstadens invånare.«¹ (Prop. 1997/98:165, sid. 30.) Staten har avsatt drygt

1 Målet om att bryta segregationen är i sin tur nedbrutet på åtta delmål: 1. Sysselsättningsgraden i de socialt utsatta bostadsområdena bör höjas för både män och kvinnor. 2. Socialbidragsberoendet bör minskas. 3. Det svenska språkets ställning bör stärkas, såväl bland barn och ungdomar som i den vuxna befolkningen. 4. Alla elever bör ges förutsättningar att nå målen i grundskolan. Det är särskilt viktigt att ingen elev lämnar grundskolan utan tillräckliga kunskaper i svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. 5. Utbildningsnivån i den vuxna befolkningen bör höjas – de som saknar utbildning motsvarande svensk gymnasiekompetens bör erbjudas detta. 6. Alla stadsdelar i storstäderna bör uppfattas som attraktiva och trygga av dess invånare, och utgöra goda och hälsosamma livsmiljöer. 7. Folkhälsoläget, både i form av ohälsotal och självupplevd hälsa, bör förbättras. 8. Det demokratiska deltagandet och delaktigheten bör öka i de utsatta bostadsområdena.

Storstadssatsningens sju kommuner och de 24 områden som omfattas av de lokala utvecklingsavtalen:

Huddinge:	Västra Skogås, Vårby och Flemingsberg
Botkyrka:	Alby, Hallunda-Norsborg, Fittja
Haninge:	Jordbro
Stockholm:	Rågsved, Skärholmen, Rinkeby, Tensta, Husby
Södertälje:	Fornhöjden, Ronna, Geneta, Hovsjö
Malmö:	Södra innerstaden, Fosie, Hyllie, Rosengård
Göteborg:	Gårdsten, Hjällbo, Bergsjön, Norra Biskopsgården

två miljarder kronor för finansiering av de insatser som under perioden 1999–2003 genomförs inom ramen för den s.k. storstadssatsningen. Detta riktade stöd har tilldelats sju storstadskommuner – Botkyrka, Göteborg, Haninge, Huddinge, Malmö, Stockholm och Södertälje – för insatser i sammanlagt 24 geografiskt avgränsade stadsdelar.

Integrationsverket har haft ansvaret för en *nationell* utvärdering av storstadssatsningen och de lokala utvecklingsavtal som staten tecknat med de sju kommunerna. Integrationsverkets slutrapport inom ramen för det nationella utvärderingsuppdraget (*På rätt väg?* Integrationsverkets rapportserie 2002:05) överlämnades till regeringen i juni 2002.

I följande avsnitt kommer vi, med stöd av statistiska data, att beskriva och analysera utvecklingen i fråga om den socioekonomiska och etniska boendesegregationen under 1990-talets sista år i de tre storstadsregionerna. Vi kommer delvis att utgå från de 24 bostadsområden som omfattats av storstadssatsningen och därmed pekats ut som särskilt utsatta för segregationens negativa effekter. Syftet är dock att analysera segregationens utveckling i storstadsregionerna i sin helhet. För att spegla denna utveckling används dels de 24 områdena, dels ett urval av andra stadsdelar för att på olika sätt ge exempel på hur boendesegregationen utvecklats under det sena 1990-talet.

Boendesegregation som problembild

Storstadspolitikens övergripande mål tar sikte på att bryta boendesegregationen, dvs. att bryta koncentrationen av olika befolkningsgruppers boendemönster. Det är kombinationen av social, ekonomisk och etnisk boendesegregation som utmålats som särskilt problematisk. I Storstadskommitténs slutbetänkande definieras boendesegregationen som ett problem enligt följande: »med segregation menas inte bara

en socioekonomisk och etnisk uppdelning av olika befolkningsgrupper, det kan också vara frågan om en uppdelning av olika boendemiljöer. När dessa olika uppdelningar sammanfaller kan boendesegregationen bli allvarlig.« (SOU 1998:35, sid. 12).

I storstadspropositionen (Prop. 1997/98:165) beskrivs i sin tur segregationen som ett hot mot det *kollektiva samhällsintresset*. En bild tecknas av ett framväxande klassamhälle med en etnisk dimension. Segregationen anses vara en ödesfråga för Sverige då den leder till för *samhället negativa konsekvenser*:

Segregationen hotar att undergräva den grundläggande förutsättningen för varje samhälle: medborgarnas känsla av ansvar för varandra och för samhället. [...] I slutänden av segregationsspiralen finns ett uppdelat samhälle, där en stor grupp ställs utanför. Det är ett samhälle som alla förlorar på, eftersom det i dess spår följer ökade sociala spänningar, otrygghet och kriminalitet. Istället för solidaritet och samhörighet, så blir egenintresse och misstro grunden i samhället. (Prop. 1997/98:165 sid. 8.)

Även urbaniseringsprocessen i sig betraktas som ett hot. Det talas om att urbanisering leder till förändringar i normsystemet av mer negativ karaktär, till exempel genom ökad anonymitet och minskad social kontroll. Vidare konstateras att de ökade klyftorna i samhället även utgör ett ekonomiskt problem, då samhället inte förmår att ta vara på alla människors skaparkraft och vilja till arbete. Fattigdomen och segregationen hotar med andra ord fundamenten för tillväxt och välfärd i hela samhället.

I propositionen betonas slutligen individernas rätt till lika möjligheter att förverkliga sina livsprojekt. Personer i utsatta områden ska alltså ha samma *förutsättningar* som i övriga landet. Politiken »syftar till att utjämna de strukturella orättvisor som finns mellan olika områden...« för att skapa jämlika levnadsvillkor (ibid. sid. 9).

Boendesegregation kan delvis förklaras som ett *resultat* av individens möjlighet att agera på bostadsmarknaden. Möjligheten att själv välja var man vill bo är dock i många fall liten eller obefintlig. I detta sammanhang är orsaken till segregation viktig. Är den ett uttryck för fria val eller inte? Forskning som berör denna fråga har exempelvis pekat på att det segregerade boendemönstret bland delar av den invandrade befolkningen inte är ett resultat av egna val, utan att många intar de enda positioner på bostadsmarknaden som står dem till buds (Molina, Irene, 1997). För många innebär valet av bostad i bästa fall att man kan välja mellan olika bostäder inom kategorin utsatta

bostadsområden. Resultatet av den undersökning bland boende i vissa utsatta bostadsområden som redovisas i nästa kapitel visar bl.a. att en betydande andel av de nyinflyttade till dessa områden redan under första året har önskemål om att flytta vidare till andra stadsdelar. Detta stärker ytterligare tesen om att bosättningen i dessa utsatta områden i många fall inte är resultatet av enskilda individers och familjers fria val av bostad och bostadsområde.

Denna aspekt av det segregerade boendet och orsakerna till att vissa människor hamnar i storstädernas ytterområden utmålas i sig inte som ett hot. Individens bristande valfrihet och autonomi i fråga om boendet är inte ett uttryckligt mål i storstadspolitiken. Över huvud taget tonas den etniska segregationen ned till förmån för klassperspektivet – den socioekonomiska segregationen. Det är de ekonomiska klyftorna som riskerar att ge negativa samhälleliga konsekvenser och detta ska avhjälpas genom att kompensera för de sämre förutsättningar som råder i de utsatta områdena. Indirekt kan åtgärderna i längden bidra till att minska (den ekonomiska) segregationen genom att den socioekonomiska nivån hos de individer som bor i storstadssatsningens områden successivt höjs.

Storstadskommittén förklarar segregationens utveckling som ett resultat av den ekonomiska utvecklingen och de efterföljande konsekvenserna för arbetsmarknaden: »under krisen på 1990-talet har klyftorna mellan rika och fattiga kommit att öka – krisen har slagit hårt mot framför allt storstädernas utsatta bostadsområden. Den växande arbetslösheten har ställt stora grupper utanför samhällsgemenskapen, och därtill har klassamhället fått en etnisk karaktär« (Prop. 1997/87:165, sid. 8).

En områdesbaserad strategi med individfokuserade delmål

Det kan ifrågasättas om den områdesinriktning som storstadssatsningen tillämpar är relevant i förhållande till den geografiska fördelningen av de sociala problem som insatserna har som mål att angripa. Roger Andersson pekar på det faktum att den ekonomiska och sociala situationen för många av de befolkningskategorier som står i fokus för storstadssatsningen ofta är generell. Invandrade personer med kort vistelsetid i Sverige är exempelvis arbetslösa i större utsträckning än genomsnittsbefolkningen, oavsett om de bor i ett av storstadssatsningens 24 bostadsområden eller inte. Konsekvensen av den geografiska avgränsningen till de 24 bostadsområdena är att en majoritet av storstadsregionernas befolkning med de sociala problem som insatserna tar sikte på

ställs utanför storstadssatsningens särskilda åtgärder (Andersson, Roger 2002).

Denna geografiska avgränsning stärker antagandet att en koncentration av fattiga människor har betraktats som ett hot i sig vid utformningen av storstadspolitiken. Det är alltså de utvalda områdena med deras koncentration av socioekonomiska problem som är politikens fokus i första hand. Drygt tre fjärdedelar av regionernas fattigare befolkning bor dock utanför de avgränsade områdena vilket visar att fattigdom och social problematik i storstadsregionerna inte lätt kan avgränsas av geografiskt.

En viktig fråga i detta sammanhang är om segregationen som sådan, exempelvis en koncentration av fattiga människor, bidrar till att ytterligare försämma människors redan dåliga utsikter. Konkret skulle detta exempelvis innebära att man som individ löper större risk att bli fattig om man bor i ett område med en överrepresentation av andra fattiga. Likaså är risken att bli arbetslös större om man bor i ett område med relativt sett många arbetslösa. Om så är fallet kan förekomsten av dessa s.k. områdeseffekter betraktas som ett viktigt argument för storstadssatsningens områdesfokuserade strategi – trots att större delen av storstadsregionernas arbetslösa och fattiga befolkning bor utanför de berörda bostadsområdena. Tidigare studier har också kunnat visa på denna typ av negativa konsekvenser av boendesegregation. Det har exempelvis varit möjligt att visa att personer som bor i områden med i huvudsak hyresrätter och där medelinkomsten är låg har sämre löneutveckling än personer som bor i andra, rikare bostadsområden. Det är dock inte helt klarlagt på vilket sätt dessa områdeseffekter uppstår och hur avgörande de är för den socioekonomiska boendesegregationen. Dessa frågor är delvis omstridda – och vissa forskare förhåller sig skeptiska till antagandet om dessa områdeseffekter. Man är dock överens om att många frågor kring områdeseffekter är obesvarade och att det fortfarande saknas systematisk forskning och studier i ämnet (Andersson, Eva, 2001, Andersson, Roger, 2001).

Konstruktionen i storstadspolitiken är motsägelsefull. Å ena sidan har man valt en områdesbaserad strategi. Å andra sidan är flertalet konkreta insatser som åtgärdsplanerna i de lokala utvecklingsavtalen omfattar, inriktade på att förbättra levnadsförhållandena för individerna i de aktuella områdena. Det saknas förslag på hur man mer direkt ska motverka segregationsprocesser i storstadspolitiken. Däremot finns det gott om uppslag för hur indirekt arbetsmarknadspolitiska och socialpolitiska tillgrepp ska förbättra för de individer som för tillfället är bosatta i de aktuella områdena. Den statistik som beskriver omflyttningen

i de av storstadssatsningen berörda områdena visar att personer med relativt sett höga inkomster, i större utsträckning väljer att flytta från områdena än personer med förhållandevis låga inkomster. Den för områdena negativa segregationsprocessen blir tydlig när man kan konstatera att dessa utflyttare ersätts med nya boende med relativt sett lägre inkomster. Det är svårt att se vilka möjligheter som storstadssatsningen, med sina individfokuserade insatser, ger för att långsiktigt bryta denna segregationsutveckling.

Storstadssatsningen har så att säga ett dubbelt syfte när det gäller segregationen i storstadsregionerna. Fokuseringen på 24 utvalda områden parallellt med individorienterade insatser tyder på en ambition att kompensera både för de boendes och för områdenas s.k. utsatthet. Det är därför viktigt att både beskriva utvecklingen utifrån ett individperspektiv och ett områdesperspektiv.

Segregationsprocesserna fortgår

Flyttmönstren till och från storstadsregionernas olika stadsdelar påverkar i stor utsträckning både den socioekonomiska och den etniska boendesegregationens utveckling. Den etniskt och socioekonomiskt selektiva omflyttningen som följande avsnitt beskriver tydliggör vikten av att redovisa utvecklingen även utifrån ett individperspektiv för att förstå vilka processer som ligger bakom förändringarna i fråga om boendemönster efter etniska och socioekonomiska skiljelinjer.

Tabell 1 visar antalet in- och utflyttare i de olika storstadsområdena mellan åren 1997 och 2000 samt hur många som bodde kvar i samma områden under hela perioden.

Den omflyttning som beskrivits ovan påverkar segregationen eftersom de socioekonomiska egenskaper flyttarna har skiljer sig åt. Integrationsverket har i tidigare rapporter visat att människor som bor i de berörda bostadsområdena har en benägenhet att flytta när exempelvis sysselsättningssituationen förbättras, samtidigt som områdena ofta får nytillskott av nyanlända invandrade eller andra personer som i genomsnitt uppvisar en lägre andel sysselsatta och högre andel långvariga socialbidragstagare (se t.ex. Integrationsverkets rapportserie 2001:09, *Utvecklingen i storstadssatsningens 24 bostadsområden 1997–2000*). Även om storstadssatsningen bidrar till att exempelvis förbättra de boendes ställning på arbetsmarknaden i de berörda områdena är det alltså inte säkert att detta bidrar till att förbättra områdenas genomsnittliga sysselsättningstal.

TABELL 1

Kvarboende, in- och utflyttade under perioden 1997–2000 samt andel kvarboende år 2000 i procent av 1997 års befolkning i storstadssatsningens områden.

	Kvarboende	Inflyttade	Utflyttade	Kvarboende 2000 i % av 1997 års befolkning
Västra Skogås	4 219	1 284	1 473	71,4
Vårby	4 760	1 151	1 374	74,6
Flemingsberg	6 077	1 992	2 062	70,8
Alby	7 182	2 263	2 782	69,0
Hallunda-Norsborg	13 175	2 708	3 067	77,9
Fittja	5 133	975	1 495	74,0
Jordbro	6 982	1 705	1 855	76,7
Rågsved	6 036	2 356	2 593	66,8
Skärholmen	5 466	1 308	1 430	74,9
Rinkeby	11 014	2 002	2 745	75,8
Tensta	12 453	2 396	3 218	75,7
Husby	7 979	2 192	2 482	72,4
Fornhöjden	2 280	764	950	68,0
Geneta	2 874	1 076	1 206	67,4
Ronna	4 401	1 214	1 295	73,8
Hovsjö	3 278	918	999	75,2
Södra Innerstaden	10 457	7 109	6 422	56,6
Fosie	17 059	5 282	4 960	73,9
Hyllie	8 758	2 467	2 411	74,0
Rosengård	11 488	2 082	3 059	75,4
Bergsjön	8 689	3 308	3 600	66,6
Gårdsten	3 894	1 400	1 698	66,0
Hjällbo	4 413	1 227	1 399	72,1
Norra Biskopsgården	2 505	1 308	1 373	60,5
Samtliga områden	170 572	50 487	55 948	71,7

KÄLLA: STATIV.

En mycket stor andel av de nyanlända invandrarna bosätter sig i något av storstadssatsningens 24 områden. Den 31 december år 2000 bodde 11,8 procent av dem som invandrade under 2000 (sammanslaget 55 322) i något av de 24 områdena. Denna andel har ökat något, men i stort sett varit konstant sedan 1998. Andelen av de utrikes födda totalt som bor i dessa områden ligger på en liknande nivå som för de nyinvandrade och har också ökat något över tiden sedan 1997. Begränsar vi termen »nyanlända invandrare« till att endast omfatta flyktingar och anhöriga, bosatte sig över 20 procent av dem som invandrade år 2000 i storstadssatsningens områden. Snävar vi ytterligare in de invandrade till flyktingar m.fl. från Asien och Afrika är andelen 25 respektive 29 procent. Av Sveriges totala befolkning bodde år 2000 2,8 procent i de berörda områdena.

Inte tyder på att något trendbrott skett under den undersökta perioden. Det sker en fortsatt mycket stor inflyttning av nyanlända invandrare till de tidigare utsatta områdena – en inflyttning som bidrar till att ytterligare vidmakthålla och förstärka en socioekonomisk och etnisk segregation.

Tabell A i tabellbilagan, sid. 251 visar andelen nyinvandrade i vart och ett av de 24 områdena och hur denna andel förändrats mellan åren 1998 och 2000. Med nyinvandrade avses personer som folkbokförts i landet för första gången under det aktuella mätåret. Med sex undantag (Vårby, Hallunda-Norsborg, Fittja, Skärholmen, Rinkeby och Husby) ökade antalet nyanlända invandrare i storstadssatsningens områden under år 2000 jämfört med 1999. Den redovisade statistiken visar att den stora andel av de nyanlända invandare som bosätter sig i storstadssatsningens

områden snarare ökar än minskar. Detta trots de många interventionerna, före och under storstads-satsningen, som syftar till att bryta segregationen. Detta innebär att den etniska och socioekonomiska segregationen inte har förändrats mellan 1997 och 2000. Under år 2000 har denna snarare förstärkts jämfört med tidigare år.

Inflyttningen av asylsökande och nyanlända invandrare är alltså en starkt bidragande orsak till den socioekonomiska och etniska segregationen i storstadsregionerna. I synnerhet som dessa grupper i regel har en betydligt svagare ställning på arbets- och bostadsmarknaden än befolkningen i övrigt.

Även omflyttningen inom storstadsregionerna och landet i sin helhet bidrar till en allt tydligare etnisk boendesegregation. En studie av de inflyttade till de områden som berörs av storstadssatsningen mellan åren 1999 och 2000 visar att knappt hälften av dessa var utrikes födda. Studerar man enskilda områden visar det sig att fördelningen av olika invandrargrupper varierar kraftigt. I Tensta och Rinkeby i Stockholm är exempelvis personer födda i Afrika kraftigt överrepresenterade där de utgjorde ca en fjärdedel av inflyttarna. På motsvarande sätt är invandrargrupper från Asien överrepresenterade i stadsdelar som Fittja, Husby och Rosengård där de motsvarade ca en tredjedel av samtliga inflyttare under nämnda tidsperiod.

Selektiv omflyttning

Med Diagram 1 och 2 gör vi ett försök att med Malmö som exempel spegla något av den selektiva omflyttning som präglar storstadsregionerna och som bidrar till den etniska och socioekonomiska boendesegregationens utveckling. Diagrammen redovisar vilka stadsdelar som utflyttarna från två av de områden som omfattas av storstadssatsningen i Malmö flyttade till mellan åren 1999 och 2000. Staplarna representerar utflyttarnas relativa fördelning på stadsdelar. I Malmös fall omfattas inte hela stadsdelar av storstadssatsningen. Därför särredovisas både de som ingår och de delar som inte ingår i satsningen, exempelvis som »Rosengård storstadssatsningen« respektive »Rosengård övriga«. Det framgår att omflyttningen mellan de mest utsatta delarna av staden är omfattande – i synnerhet bland den utrikes födda befolkningen. Över hälften av de utrikes födda som flyttade från Rosengård flyttade till något av de övriga tre områdena i storstadssatsningen – flertalet till stadsdelen Fosie (diagram 1). De inrikes födda flyttarna har en jämnare fördelning över de olika stadsdelarna. Även bland utflyttarna från Fosie

(diagram 2) uppvisar utrikes och inrikes födda olika flyttmönster. En betydande andel av de utrikes födda flyttar exempelvis till Rosengård medan samma stadsdel tar emot en mycket liten andel av de inrikes födda flyttarna. På detta sätt bidrar den etniskt selektiva omflyttningen till att den etniska boendesegregationen ökar i Malmö.

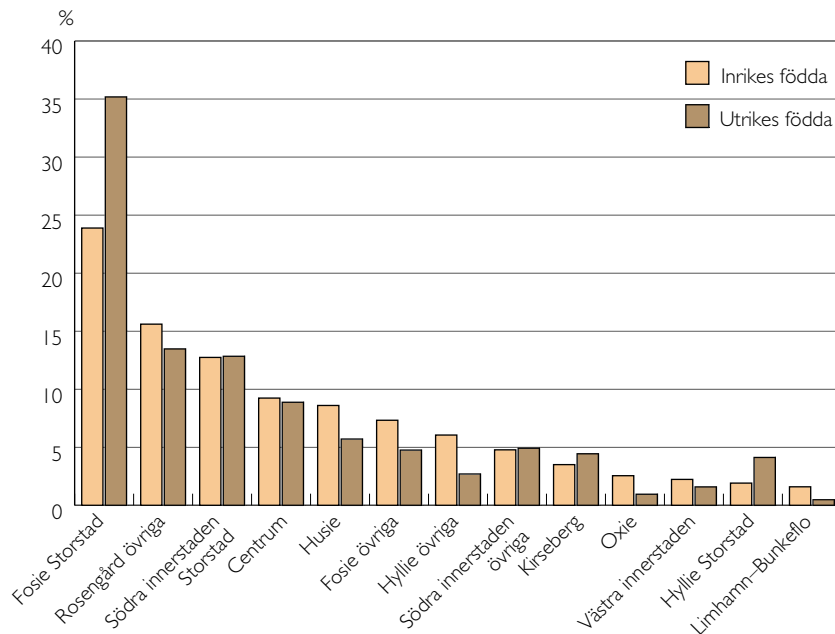
Olika bostadsområdets förändring i fråga om andelen boende med utländsk bakgrund speglar också utvecklingen av boendesegregationen efter etniska skiljelinjer. Diagram 3 visar denna utveckling i Stockholm mellan 1997 och 2001. I de 15 stadsdelar som ingår i diagrammet bor ungefär hälften av Stockholms utrikes födda befolkning. Diagrammet visar dock utvecklingen av andelen med utländsk bakgrund, dvs. även barn där båda föräldrar är utrikes födda har räknats med. De områden där andelarna ökar snabbast är i regel bostadsområden med betydande inslag av hyresrätter i kombination med en geografisk närhet till stadens, sedan tidigare, mest svenskglea områden. I södra Stockholm ökar exempelvis andelen med utländsk bakgrund i stadsdelar i närheten av Skärholmen – Sättra, Bredäng och Vårberg. I söder gränsar Skärholmen dessutom till de norra delarna av Botkyrka med bostadsområden där den utrikes födda befolkningen är i majoritet. Geografisk närhet som enskild faktor tycks dock inte vara tillräckligt för att utvecklingen av befolknings-sammansättningen ska påverkas av angränsande stadsdelar. Västra Stockholms mest svenskglea stadsdelar, Rinkeby och Tensta, gränsar bl.a. till stadens mer välbärgade områden som stadsdelen Spånga med i huvudsak villaområden. Här är andelen utrikes födda och personer med utländsk bakgrund konstant låg. I denna västra del av Stockholm ökar andelen med utländsk bakgrund i första hand i stadsdelar som Kista, Hässelby Gård och Grimsta där inslaget av hyresrätter är större.

Omflyttningens effekter på sysselsättningen

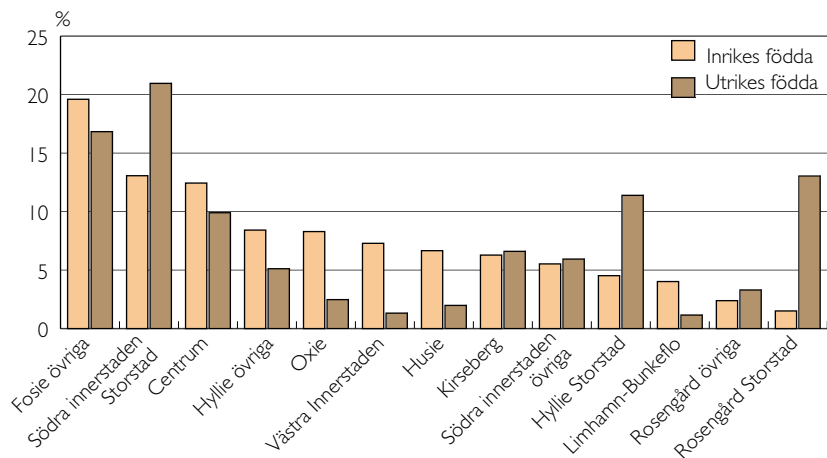
Sysselsättningen ökade förhållandevis kraftigt i flera av storstadssatsningens 24 områden under år 2000 i genomsnitt med 3,3 procentenheter. (Se diagram A i tabellbilagan sid. 251.) Områden som Västra Skogås i Huddinge och Jordbro i Haninge kommun hade detta år en förvärvsintensitet på ca 70 procent vilket bara var marginellt lägre än landets genomsnitt. Av diagram 4 framgår dock att skillnaderna mellan de 24 områdena är stora. I 11 av de 24 områdena har fortfarande mindre än hälften av befolkningen i yrkesaktiv ålder sysselsättning. Det är framförallt bland utrikes födda män som sysselsättningen har ökat. Skillna-

DIAGRAM 1 & 2

Flyttare från Rosengård 1999–2000, procentuell fördelning av flyttare inom Malmö stad på destinationsstadsdelar bland inrikes och utrikes födda.

Flyttare från Fosie 1999–2000, procentuell fördelning av flyttare inom Malmö stad på destinationsstadsdelar bland inrikes och utrikes födda.

KÄLLA: STATIV.

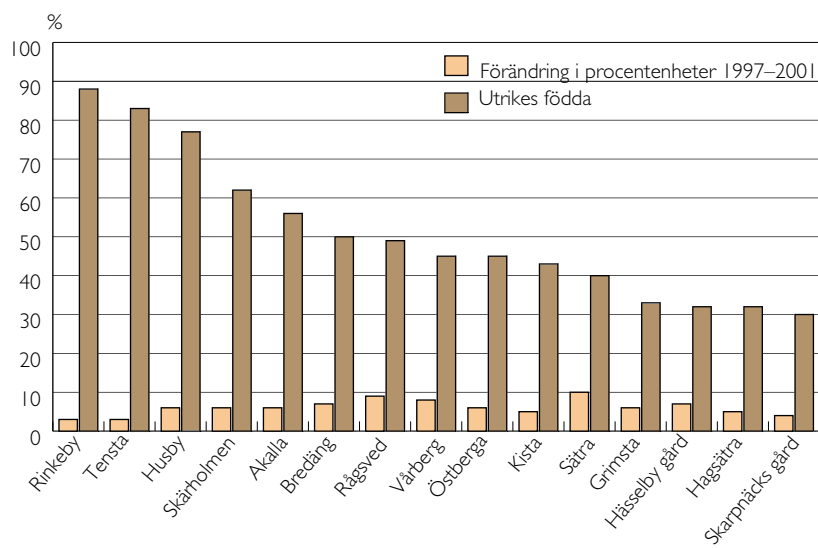
derna mellan kvinnor och män har därmed också ökat i detta avseende under perioden. År 2000 var drygt 55 procent av männen och 48 procent av kvinnorna i yrkesaktiv ålder sysselsatta i de 24 områden som omfattas av storstadssatsningen.

Diagram 5 beskriver hur den socioekonomiskt selektiva in- och utflyttningen påverkar utvecklingen vad gäller sysselsättningen i storstadssatsningens

områden. I åtta av de 24 områdena var förvärvsintensiteten högre bland de som flyttade in jämfört med utflyttarna under år 2000. Det är betydligt fler områden med ett i detta avseende positivt flyttutbyte jämfört med tidigare år. Fortfarande har dock flertalet områden (16 av 24) ett flyttutbyte med övriga Sverige som är till områdenas nackdel. Den negativa tendensen var särskilt stark i Hovsjö i Södertälje, Bergsjön

DIAGRAM 3

Andelen av befolkningen med utländsk bakgrund*) 2001 i Stockholms stadsdelar samt förändringen i procentenheter 1997–2001.

* Med utländsk bakgrund avses personer som är utrikes födda eller födda i Sverige med båda föräldrar födda utrikes.

KÄLLA: STATIV

i Göteborg och i Rosengård i Malmö. Den generellt sett positiva utvecklingen i fråga om andelen sysselsatta eller andelen långvariga socialbidragstagare som kan redovisas för storstadssatsningens områden hämmas i flertalet fall av denna typ av socioekonomiskt selektiv omflyttning. Hade flyttutbytet varit socioekonomiskt neutralt skulle det ha inneburit en betydligt bättre utveckling, både i fråga om förvärvsintensitet och socialbidragstal. I diagram 5 redovisas enbart effekterna av omflyttningen inom landet. De nyanlända invandrare som flyttat in i dessa områden under perioden ingår alltså inte i dessa omflyttnings-tal. Med denna grupp inberäknad bland flyttarna försämras flyttutbytet ur socioekonomisk synpunkt ytterligare.

Ekonomisk boendesegregation

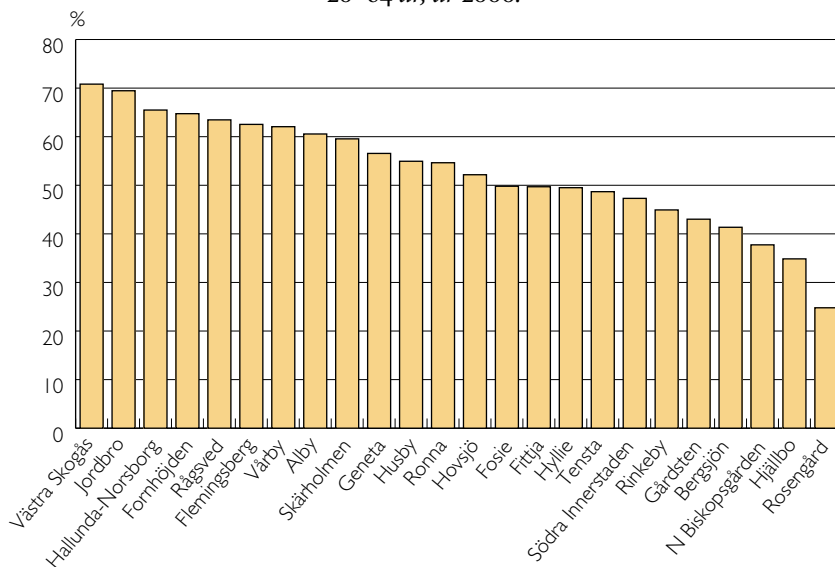
Förankringen på arbetsmarknaden lyfts ofta fram som nyckeln till ökad integration. Ökade kontakter med utrikes födda, bättre förutsättningar för att praktisera det svenska språket och ökad ekonomisk trygghet genom ökade inkomster är exempel på faktorer som lyfts fram för att förklara sambandet mellan sysselsättning och integration. Förankringen på arbetsmarknaden ses också som den viktigaste

faktorn för att öka invandrades valmöjligheter på bostadsmarknaden (Magnusson, 2001). De ökade inkomster som ett arbete förväntas leda till utgör antagligen en grundförutsättning för dessa ökade valmöjligheter och bostadskarriär. De förbättrade sysselsättningstalen i de stadsdelar som omfattas av storstadssatsningen borde därmed lägga grunden för en minskad boendesegregation. Detta under förutsättning att ökad sysselsättning också leder till en förbättrad ekonomisk situation. Olika undersökningar pekar dessvärre på att detta samband är förhållandevis svagt inom den invandrade delen av befolkningen.

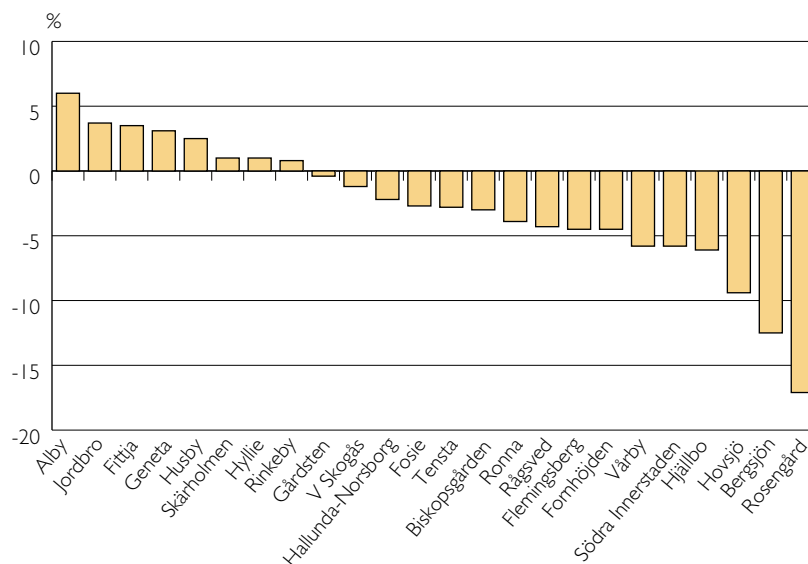
Invandrade personer på den svenska arbetsmarknaden har generellt sett lägre disponibel inkomst jämfört med svenskfödda. Skillnaderna i årsarbetsinkomst (inkomst före skatt inklusive sociala transfere-ringar relaterade till arbete) har dessutom ökat något under 1990-talet (SCB 2002 sid. 30). SCB konstaterar i sin rapport *Om invandrades välfärd på 90-talet* att invandrare har »sämre« levnadsförhållanden jämfört med svenskfödda inom nästan samtliga välfärdskomponenter (ibid. sid. 31). I fråga om den ekonomiska segregationen kan alltså flera dimensioner lyftas fram. Den invandrade befolkningen lever på en lägre ekonomisk standard, delvis beroende på en i genomsnitt lägre sysselsättningsgrad. Ökad sysselsättning leder dock inte fullt ut till att skillnaderna minskar

DIAGRAM 4 & 5

Förvärvsintensitet (andel sysselsatta i procent i storstadssatsningens områden)
20–64 år, år 2000.

Sysselsättningsdifferens i procentenheter mellan in- och utflyttade 1999–2000.

KÄLLA: STATIV

– en stor del av det ekonomiska gapet kvarstår som en följd av lägre genomsnittliga löner. SCB fastslår i sin rapport att »det är med andra ord inte endast tillträdet till arbetsmarknaden som är problematiskt«. Det är naturligtvis, som SCB också konstaterar, ett misslyckande i förhållande till de integrationspolitiska målen om lika möjligheter för landets alla invånare oavsett etnisk och kulturell bakgrund.

Flera studier pekar alltså på att den socioekonomiska boendesegregationen skärpts under 1990-talet. Det är dock viktigt att påminna om att segregationens båda poler – dvs. att en tilltagande socioekonomisk segregation inte enbart handlar om att fattiga människor bor allt mer koncentrerat. I *Social rapport 2001* (Socialstyrelsen, 2001) påpekas exempelvis att den socioekonomiska segregationen främst präglas

av att den mer välbeställda delen av befolkningen bor koncentrerat i hög- och medelinkomstområden. Den utveckling under 1990-talets sista år som redovisas nedan pekar också på att det är de kraftiga inkomstökningarna i områden utanför de mest utsatta stadsdelarna som skärper den ekonomiska polariseringen inom storstadsregionerna snarare än den svaga inkomstutvecklingen i de fattigare stadsdelarna.

Tidigare studier visar att andelen fattiga skiljer sig relativt lite mellan sysselsatta och icke sysselsatta inom den invandrade befolkningen. Däremot är skillnaderna stora vid en jämförelse av de båda grupperna med motsvarande grupper inom den inrikes födda befolkningen. SCB förklarar detta med att det bland de sysselsatta invandrarna finns många med låga löner, deltidsarbeten eller oregelbunden inkomst. Ytterligare en förklaring är att de sysselsatta inom den invandrade gruppen i större utsträckning ingår i ett hushåll där det finns någon som saknar förvärvsarbete. Strukturella faktorer som familjesituation, ålder, kön och utbildning har betydelse för inkomster. Det visar sig dock att även då man konstanthåller dessa skillnader så kvarstår ändå betydande inkomstskillnader mellan invandrade och infödda svenskar (SCB, 2002).

Under den ekonomiska stagnation som präglade första hälften av 1990-talet förstärktes den ekonomiska boendesegregationen i Sverige. Inkomsterna i områden med i första hand bostäder med äganderätt och boende med höga inkomster ökade sina inkomster med sju procent under perioden. Motsvarande grupper i fattiga hyreshusområden minskade sina inkomster med 11 procent under samma period (Socialstyrelsen, 2001). Det anmärkningsvärda är att den ekonomiska polariseringen mellan fattiga och rika områden tycks öka oavsett konjunktur.

Utvecklingen i storstadsregionerna 1997–2000

I syfte att beskriva vilken ekonomisk levnadsnivå människor lever på i de tre storstadsregionerna använder vi oss av ett mått vi valt att benämna ekonomisk standard. Detta mått utgår ifrån relationen mellan disponibel inkomst och socialbidragsnorm. Eftersom måttet baseras på hushållsinkomst där varje individ i respektive hushåll är en observationsenhet får även barn ett mått på sin ekonomiska standard. Hushållets disponibla inkomst relateras alltså till den socialbidragsnivå som enligt schablon gäller för det enskilda hushållet. Om ett hushåll exempelvis har en disponibel inkomst som ligger 30 procent över denna socialbidragsnivå får samtliga medlemmar i hushållet indextalet 130 som mått på ekonomisk standard.

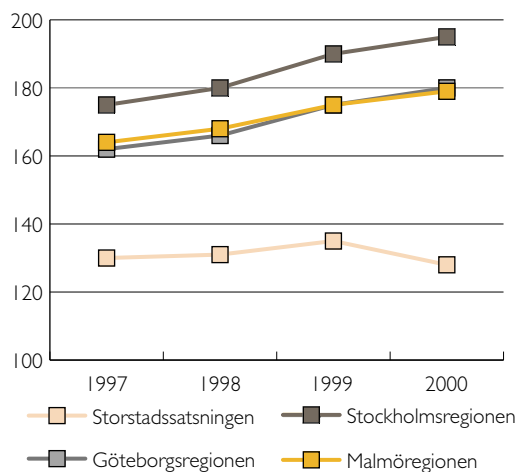
Ett liknande mått på ekonomisk standard har tidigare bl.a. använts för att studera utvecklingen av relativ fattigdom. Rädda Barnen presenterade under 2002 två studier som beskriver hur barns ekonomiska villkor utvecklats under 1990-talet. (Salonen 2002a/2002b.) I Rädda Barnens studier används måttet »låg inkomststandard«. Detta mått utgår från socialbidragsnormen och en norm för boendeutgifter. Med »låg inkomststandard« likställs inkomstnivåer som understiger normen för dessa utgifter. Studierna använde dessutom socialbidrag som kompletterande mått på fattigdom. Utvecklingen redovisas bl.a. i fråga om andelen barn som lever i familjer som varken hade en låg inkomststandard eller uppbar socialbidrag. Studierna visar att antalet barn som lever i fattiga familjer ökade under större delen av 1990-talet fram till 1997 då den negativa trenden bröts. Mellan 1997 och 2000 har andelen barn i fattiga familjer minskat. Samtidigt har skillnaderna ökat mellan barn i olika kommuner och mellan barn med svenskfödda och invandrade föräldrar.

Studien konstaterar vidare att det finns stora skillnader i barnfattigdom och dess utvecklingstrender mellan olika kommuner i landet. De tre storstadskommunerna hade år 2000 en betydligt högre barnfattigdom än genomsnittet för landet i övrigt. Vart fjärde barn i de tre storstadskommunerna levde i en familj med låg inkomststandard och/eller socialbidrag under år 2000. Samtidigt konstateras att den lägsta andelen barn i fattiga familjer återfanns i storstadsregionernas förortskommuner. Detta indikerar i sig en tydligare inomregional ekonomisk segregation i storstadsområdena jämfört med landets övriga regioner.

Andelen barn som lever i fattiga familjer har under hela 1990-talet varit betydligt högre bland barn med utländsk bakgrund jämfört med barn med svensk bakgrund. Denna skillnad har också ökat under decenniens senare del. Rädda Barnens studie konstaterar att skillnaderna var relativt stabila under konjunkturedgången medan skillnaderna ökade under de senaste årens konjunkturuppgång. Den ekonomiska återhämtningen som landet genomgått under den senare delen av 1990-talet har alltså inte kommit de barn till godo som har utländsk bakgrund i samma utsträckning som barn med svensk bakgrund. Följande avsnitt beskriver en motsvarande utveckling för befolkningen i sin helhet på en geografiskt mer detaljerad nivå i de tre storstadsregionerna. Tendenserna är här desamma. En generell förbättring av den ekonomiska standarden har skett samtidigt som de ekonomiska skillnaderna mellan fattiga och rikare bostadsområden och befolkningsgrupper ökat under åren 1997–2000.

DIAGRAM 6

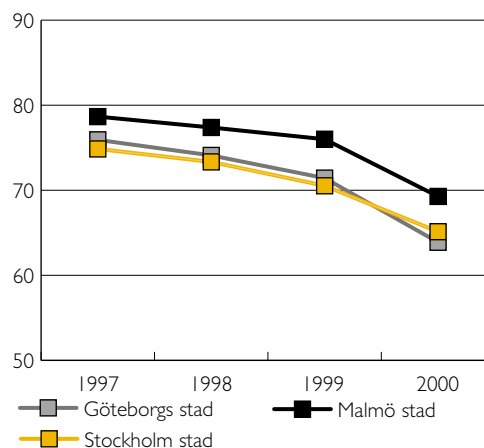
Ekonomisk standard (index) i storstadsregionerna och storstadssatsningens områden, utvecklingen 1997–2000.

KÄLLA: STATIV

DIAGRAM 7

Ekonomisk standardkvot (index), storstadssatsningens områden i Stockholm, Malmö och Göteborgs stad relaterat till respektive storstadsregion, utvecklingen 1997–2000.

KÄLLA: STATIV

Den ekonomiska standarden har ökat kontinuerligt under perioden 1997–2000 i de tre storstadsregionerna (med regioner avses här arbetsmarknadsregioner, se bilaga Begrepp, definitioner sid. 245). Stockholmsregionen har haft en något mer gynnsam utveckling än Malmö och Göteborgsregionen. Av diagram 6 framgår att det försprång som Stockholmsregionen hade år 1997 därför ökat något under perioden. Även i de områden som omfattas av storstadssatsningen ökade den ekonomiska standarden något under periodens första två år. Under det sista året har dock den svagt positiva trenden brutits. År 2000 föll den ekonomiska standarden för dessa områden tillbaka till en nivå som t.o.m. var något lägre än utgångsläget vid periodens början.

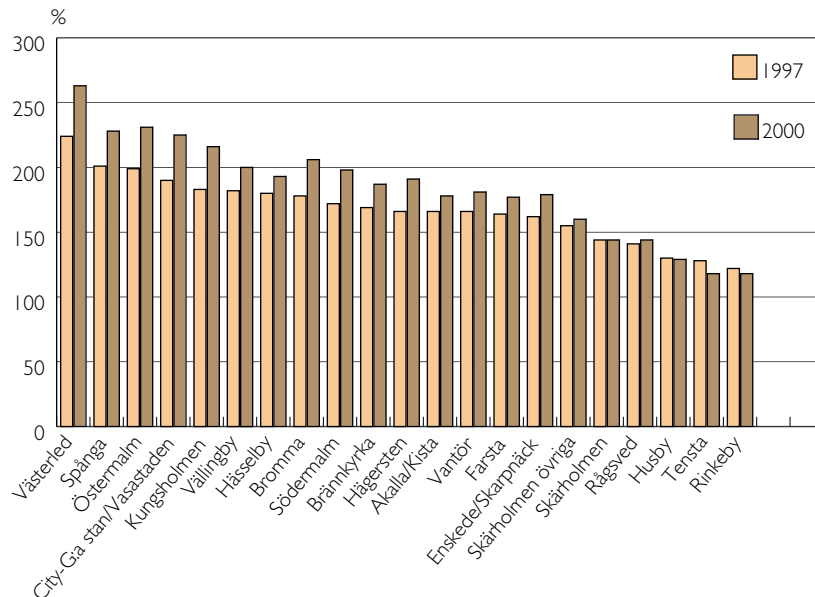
Diagram 7 kan sägas sammanfatta den övergripande utvecklingen i fråga om den ekonomiska segregationen med fokus på relationen mellan de stadsdelar som omfattas av storstadssatsningen å ena sidan och de omgivande storstadsregionerna å andra sidan. Medianen för det ekonomiska standardindexet i de »utsatta stadsdelarna« i Stockholm, Malmö och Göteborgsstad har här relaterats till motsvarande medianindex för respektive storstadsregion. Invånarna i de »utsatta stadsdelarna« i Malmö hade exempelvis år 2000 en ekonomisk standard som låg strax under 70 procent av motsvarande genomsnitt för Malmö arbetsmarknadsregion i sin helhet. Den relativa eko-

nomiska standarden var lägre i motsvarande stadsdelar både i Göteborgs och i Stockholms stad med en ekonomisk standard på 64 respektive 65 procent av den genomsnittliga nivån i respektive region. Diagrammet visar på en ekonomisk boendesegregation som ökat markant under perioden, i synnerhet under det senaste året (mellan 1999 och 2000).

Bland storstadssatsningens samtliga 24 områden varierar den relativa ekonomiska standarden från 82 procent ner till 55 procent av motsvarande standard i omgivande storstadsregion (diagram B i tabellbilagan sid. 252). Diagrammet visar också att segregationen är tydligast i de tre storstadskommunerna där de sex stadsdelar med de lägsta indexkvoterna ligger. Generellt sett ligger den ekonomiska standarden närmare regiongenomsnittet i Stockholms förortskommuners »utsatta stadsdelar«. Skillnaderna är dock inte lika stora som i fråga om förvärvsintensiteten (se diagram 4). Detta antyder återigen att minskad segregation i fråga om sysselsättning inte fullt ut leder till motsvarande minskning av den ekonomiska boendesegregationen. Det är också svårt att se något samband mellan sysselsättning och ekonomisk standard vid en jämförelse i fråga om omflyttningens effekter. Samtliga 24 områden förlorar i ekonomisk standard genom att medianindex är högre bland utflyttare jämfört med inflyttare mellan åren 1999 och 2000 (se diagram C i tabellbilagan, sid 252.). Även de områden

DIAGRAM 8

Ekonomisk standard (index) i stadsdelar i Stockholm stad 1997 och 2000.

KÄLLA: STATIV

vars sysselsättningstal ökar genom flyttutbytet med omvärlden (se diagram 5) förlorar alltså i fråga om nivån på den ekonomiska standarden. Tidigare studier har pekat på tendenser till att låginkomsttagare under 1990-talet bor allt mer geografiskt koncentrerat (Socialstyrelsen, 2001). Utvecklingen i de områden som omfattas av storstadssatsningen under decenniets sista år tyder inte på någon tendensförändring i detta avseende.

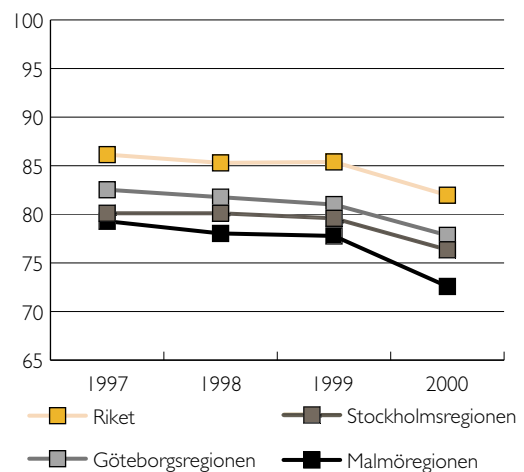
Sammanfattningsvis pekar utvecklingen under 1990-talets sista år på en skärpt polarisering mellan rikare och fattiga stadsdelar i de tre storstadsregionerna. Skillnaderna är särskilt tydliga i Stockholms stad och det utfall som illustreras i diagram 8 stärker ytterligare bilden av en utveckling mot en skärpt ekonomisk boendesegregation. Inkomsterna har ökat i flertalet stadsdelar under den aktuella tidsperioden, i synnerhet i de rikaste delarna av Stockholm. Stadens tre fattigaste stadsdelar – Husby, Tensta och Rinkeby – är de enda undantagen. Där har den ekonomiska standarden sjunkit under samma period.

Utvecklingen i de tre storstadsregionerna under 1990-talet har haft karaktären av en kombination av tilltagande etnisk och ekonomisk boendesegregation. Den utveckling som diagram 9 speglar i fråga om skillnaderna i inkomster mellan inrikes och utrikes födda liknar också i stort sett motsvarande utveckling i fråga om skillnaden mellan geografiska områden (jämför med diagram 7). Efter en kort period av oför-

ändrade skillnader i ekonomisk standard minskade den invandrade befolkningens inkomster kraftigt i relation till den svenskfödda befolkningens under mätperiodens sista år, 1999–2000. Diagrammet visar också att skillnaderna även i detta avseende är större i storstadsregionerna än i landet som helhet.

DIAGRAM 9

Ekonomisk standard (index), utrikes födda i relation till inrikes födda, utvecklingen 1997–2000 i storstadsregionerna och riket.

KÄLLA: STATIV

Sammanfattning

Den socioekonomiska och etniska boendesegregationen framträder allt tydligare i våra storstadsregioner. 1990-talet har präglats av en successiv skärpning av boendesegregationen såväl under åren av ekonomisk nedgång som under de senaste årens ekonomiska återhämtning.

Regeringens storstadspolitik syftar bl.a. till att bryta den sociala och etniska segregationen och verka för jämlika levnadsförhållanden i landets storstadsregioner. Utvecklingen i de stadsdelar som omfattas av de lokala utvecklingsavtal som regeringen slutit med sju storstadskommuner går i flera avseenden åt rätt håll. Sysselsättningen ökar och förutsättningarna för egenförsörjning har förbättrats sedan den nya storstadspolitikens mål antogs 1998. För betydande delar av befolkningen i storstädernas s.k. utsatta bostadsområden har det förbättrade läget på arbetsmarknaden inneburit att en längre tids arbetslöshet har bytts mot sysselsättning. Det är i synnerhet bland invandrade män som sysselsättningstalen ökat under 1990-talets senare år.

De processer som ligger bakom utvecklingen av segregationen fortsätter dock att driva utvecklingen mot ett allt mer uppdelat boende efter etniska och socioekonomiska skiljelinjer. Under perioden 1997-2000 har inflyttningen till storstadsregionerna varit en av de bidragande orsakerna till att denna typ av boendesegregation har ökat. De utsatta bostadsområdena tar varje år emot en betydande andel av landets nyanlända flyktingar och deras anhöriga. Även omflyttningen inom storstäderna bidrar till de segregerade boendemönstren. Personer med sysselsättning och relativt sett högre inkomster tenderar att flytta ut från de utsatta områdena medan inflyttarna i genomsnitt är relativt sett fattigare. Den invandrade befolkningen flyttar också i större utsträckning mellan olika utsatta områden medan de inrikes födda flyttarna oftare söker sig till rikare stadsdelar med en mer homogent »svensk« befolkning.

Den utjämning av andelen sysselsatta som följt av den ekonomiska konjunkturuppgången under 1990-talets senare del har ännu inte lett till en utjämning av de ekonomiska villkoren i storstädernas olika bostadsområden. Befolkningen i städernas rikare områden har höjt sin ekonomiska standard markant under perioden 1997-2000. Under samma period har nivån på den ekonomiska standarden i flertalet av de fattigare stadsdelarna legat still eller till och med minskat något. Den utveckling som beskrivits i detta kapitel kan sammanfattas i följande punkter:

Utvecklingen 1997-2000:

- Flera integrationsindikatorer uppvisar en positiv utvecklingen under det sena 1990-talet – andelen sysselsatta bland den invandrade befolkningen ökar i förhållandevis snabb takt – avståndet mellan olika befolkningsgrupper har i detta avseende minskat. Sysselsättningen i de utsatta bostadsområdena påverkas också i några fall positivt av omflyttningens effekter. Jämfört med tidigare år på 1990-talet har antalet områden ökat där sysselsättningen är högre bland inflyttarna jämfört med de som flyttar ut från områdena i fråga.
- Den positiva utvecklingen ifråga om sysselsättning i flera av de utsatta bostadsområden har ingen motsvarighet i fråga om den ekonomiska utvecklingen. Trots att sysselsättningen ökade i snabbare takt i de utsatta områdena sjönk den ekonomiska standarden i samma områden i relation till de omgivande storstadsregionerna.
- De data som beskriver utvecklingen av den ekonomiska standarden i storstadsregionerna bekräftar resultaten från tidigare studier. Polariseringen ifråga om den ekonomiska segregationen har skärpts under tidsperioden. Likaså har skillnaderna mellan den infödda och invandrade befolkningen ökat.
- Flyktingar och deras anhöriga är en kraftigt överrepresenterad grupp bland inflyttarna till storstadsområdenas utsatta bostadsområden. En kombination av tilltagande koncentration av fattiga och nyanlända invandrare till de redan utsatta bostadsområdena i storstäderna har bidragit till en allt tydligare boendesegregation – såväl socioekonomisk som etnisk. Tidigare studier har visat att koncentrationen av fattiga och invandrade till de så kallade utsatta bostadsområdena sällan är resultatet av människors fria bostadsval. Däremot finns det anledning att fästa större uppmärksamhet på mer resursstarka befolkningsgrupper och deras flyttningar och bostadsval när man söker orsakerna bakom den socioekonomiska och etniska boendesegregationen.
- Mycket tyder på att de inomregionala skillnaderna är större i storstadsområdena jämfört med övriga landet. Detta är särskilt tydligt i Stockholmsregionen där den ekonomiska utvecklingen, generellt sett, varit särskilt gynnsam samtidigt som vissa, redan fattiga stadsdelar, har haft en mycket svag utveckling i fråga om ekonomisk standard bland de boende.
- Den socioekonomiskt selektiva omflyttningen i storstadsregionerna bidrar också till en ökad socioekonomisk boendesegregation. De utsatta stadsde-

larna förlorar utan undantag i ekonomisk standard p.g.a. att utflyttarnas medianinkomster är högre än inflyttarnas. Detta gäller även för de stadsdelar där sysselsättningen ökar genom ett positivt flyttutbyte i detta avseende.

Att lyfta fram en konjunkturedgång med ökande arbetslöshet är långt ifrån tillräcklig som förklaring till utvecklingen av det segregerade boendet i våra storstadsregioner. Det svaga sambandet mellan ökad sysselsättning och en förbättrad ekonomisk situation i de utsatta bostadsområdena och bland den invandrade befolkningen pekar på att segregationsproces-

serna har flera bakomliggande drivkrafter. Men det faktum att ökad sysselsättning, åtminstone inte på kort sikt, ger utdelning i form av en ökad ekonomisk standard är särskilt allvarligt med tanke på den framtida utvecklingen av boendesegregationen. En starkt ekonomi är för många en förutsättning för reella valmöjligheter på storstadsregionernas bostadsmarknad. Så länge inte ökad sysselsättning bland boende i utsatta bostadsområden leder till ökade inkomster är det svårt att se hur den segregationsprocess som skapar ett uppdelat boende efter socioekonomiska och etniska skiljelinjer ska kunna brytas.

REFERENSER

- Andersson, Eva, 2001, *Från Sorgedalen till Glädjehöjden – omgivningens betydelse för socioekonomisk karriär*. Geografiska regionstudier nr 44. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Andersson, Roger, 1998, *Segregering, segmentering och socioekonomisk polarisering. Stockholms regionen och sysselsättningskrisen 1990–1995*. Partnerskap för multietnisk integration (Pfm) rapport nr 2. Sociologiska institutionen, Umeå universitet, Umeå.
- Andersson, Roger, 2001, *Skapandet av svenskglea bostadsområden, I: Den delade staden*, Magnusson, Lena (red.), Boréa Bokförlag, Umeå.
- Andersson, Roger, 2002, *Rörligheten i Fittja. En analys av migration, segregation och storstadspolitik*, i: I. Ramberg & O. Pripp (red.) *Fittja, världen och vardagen*, sid. 73–129. Tumba: Mångkulturellt centrum.
- Eriksson, U., Molina, I. & Ristilammi, P.-M., 2002 *Miljonprogram och media*, Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- Integrationsverket 2001, *Utvecklingen i 24 bostadsområden 1997–2000*. Integrationsverkets rapportserie 2001:09, Norrköping.
- Integrationsverket 2002, *På rätt väg? Slutrapport från den nationella utvärderingen av storstadssatsningen*, Integrationsverkets rapportserie 2002:05, Norrköping.
- Lahti-Edmark, Helene, 2002, *Förort i fokus – interventioner för miljoner: nordisk forskning om interventioner i »utsatta« bostadsområden – en kunskapsöversikt*. Integrationsverkets rapportserie 2002:01, Norrköping.
- Magnusson, Lena (red.), 2001, *Den delade staden*, Boréa bokförlag, Umeå, 2001.
- Molina, Irene, 1997, *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Geografiska regionstudier nr 32. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet.
- Proposition 1997/98:165 *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet*, Stockholm.
- Proposition 1997/98:16 *Sverige, framtiden och mångfalden – Från invandrapolitik till integrationspolitik*, Stockholm
- Salonen, Tapio, 2002a, *Barns ekonomiska utsatthet – 2000*, Rädda Barnen, Stockholm.
- Salonen, Tapio, 2002b, *Barns ekonomiska utsatthet under 1900-talet. Bidrag till kommunalt barnindex*, Rädda Barnen, Stockholm.
- Socialstyrelsen, 2001, *Social rapport 2001*, Epidemiologiskt centrum, Socialstyrelsen
- SCB, Arbetslivsinstitutet, 2002, *Integration till svensk välfärd? Om invandrades välfärd på 90-talet*. Levnadsförhållanden, Rapport nr 96, Stockholm
- SOU 1998:25. *Tre Städer. En storstadspolitik för hela landet. Slutbetänkande av Storstadskommittén*. Socialdepartementet, Stockholm

BOENDESTUDIEN – LEVNADSVILLKOR I VISSA UTSATTA OMRÅDEN

De s.k. utsatta bostadsområdena¹ är väl kartlagda i termer av sysselsättning, ekonomi och utbildning. Statistiken talar sitt tydliga språk och inom samtliga tre undersökningsområden framstår de utsatta bostadsområdena som »fattiga«. Att utsatta bostadsområden så ofta kallas just »utsatta« beror på att de i stor utsträckning är hem för människor som befinner sig i ekonomiskt utsatta lägen. Sammanställningar av statistik över en lång följd av år illustrerar hur illa ställt det är i de utsatta bostadsområdena men även att samhällets ordinarie insatser via kommun och myndigheter inte förmår bryta trenden.

Sysselsättning ger mycket mer än bara ett lönekuvert i slutet av månaden. Semester och rätten till högre ersättningsnivåer vid sjukdom och pensionering för att inte tala om en större självkänsla och all aktivitet som själva lönekuvertet möjliggör är exempel på vad ett arbete kan ge. Viktigt att notera är dock att endast hälften av invånarna i de utsatta bostadsområdena har dessa förmåner. De resterande invånarna organiserar sina liv utifrån andra premisser och känner i flera avseenden utanförskap. Att en mycket hög andel av de boende dessutom är utrikes födda och får brottas med de särskilda villkor som migrationsprocessen och integrationsbristerna i det svenska samhället innebär är ytterligare en anledning till att många får leva ett liv mer i utanförskap än i gemenskap.

Fattigdomen i de utsatta bostadsområdena och den

bristande integrationen i samhället betraktas som problematiska av främst två skäl. För det första tron på alla människors lika värde och lika rättigheter och för det andra majoritetsbefolkningens oro för ökande sociala problem i samhället (Proposition 1997/98:165). Studier av villkoren i de utsatta bostadsområdena kan betraktas som ett förstoringsglas när det gäller att förstå sig på integrationsfrågor.

Ur ett integrationsperspektiv innebär allt detta dels att det är relevant att ägna de utsatta bostadsområdena särskild uppmärksamhet, dels att det är viktigt att bredda studier i de utsatta bostadsområdena till att omfatta sociala levnadsförhållandena och inte bara ekonomiska villkor. Därför har Integrationsverket genomfört en »boendestudie« i de stadsdelar som ingår i storstadssatsningen (se sid. 110) för att belysa levnadsvillkoren ur tre perspektiv: trygghet och attraktivitet i bostadsområdena, de boendes deltagande och delaktighet och de boendes hälsa². I studien är det de boendes subjektiva upplevelser av sina levnadsvillkor som är i fokus. De levnadsförhållanden som studeras har fram till nu endast kartlagts mycket sporadiskt i de utsatta bostadsområdena. För hela befolkningen alternativt enstaka områden finns det däremot betydligt mer kunskaper.³

1 När vi i detta kapitel talar om utsatta bostadsområden är det de stadsdelar som var/är föremål för storstadssatsningen (Proposition 1997/98:165) som avses. Det är samma områden som diskuteras i föregående kapitel om boendesegregation, se sid. 110 för en fullständig förteckning.

2 Studien presenteras närmare i *Målområdesanalyser och indikatorer*, Integrationsverkets rapportserie 2001:06.

3 Observera att urvalet av levnadsvillkorsvariabler som undersöks i boendestudien har skett mot bakgrund av Integrationsverkets uppdrag att utvärdera storstadssatsningens utvecklingsavtal (Regeringsbeslut 1999-04-22).

Disposition

Nedan följer en kort beskrivning av tillvägagångssättet i boendestudien. Därefter diskuteras resultaten i tre avsnitt, »Deltagande och delaktighet«, »Trygghet och attraktivitet« och »Hälsa«. Det hade varit önskvärt att genomföra boendestudien i kontrollområden för att kunna få perspektiv på förhållandena i de utsatta bostadsområdena. Av kostnadsskäl har detta inte varit möjligt. Däremot är några av frågorna i boendestudien hämtade ur SCB:s riksomfattande undersökningar av levnadsförhållanden, hädanefter förkortad »ULF«. På så sätt har ett mindre jämförelsematerial säkrats för var och en av undersökningens tre huvudfrågeområden.

Observera att diagrammen och statistiken som redovisar resultat från boendestudien och ULF speglar skattade värden för respektive befolkningsskattade värden för respektive befolkningsskattade kategori.⁴ Resultaten från boendestudien samt de jämförande materialen från ULF redovisas med indelningar efter kön och ursprung samt kombinationer av dessa i den mån det är möjligt med hänsyn tagen till de statistiska begränsningar som finns i grundmaterialet. I tabell A och B i tabellbilagan sid. 253–254 finns en kort beskrivning av populationen i termer av inkomst, utbildning, sysselsättning och försörjningsstöd. I tabell A i tabellbilagan framgår även beskrivningar av gränserna för hög och låg utbildning respektive inkomst.

När vi analyserar resultaten utifrån inkomst har vi skapat två grupper med låg respektive hög inkomst. Gränsen mellan grupperna går vid en inkomst på 124 000 kr per år som är medelinkomsten i de utsatta bostadsområdena. Gränsen är alltså låg jämfört med övriga befolkningen i Sverige.⁵

Sammanfattningar finns i anslutning till vart och ett av de tre avsnitten. Sist redovisas en sammanfattande diskussion där bland annat ungdomars levnadsförhållanden kommenteras.

Tillvägagångssätt

SCB har genomfört boendestudien, på Integrationsverkets uppdrag, i form av en postenkät under hösten 2001. Om man inte svarade vid första tillfället skickades en påminnelse med en ny enkät ut. Undersökningens population var personer i åldern 18–64 år

som bodde i de 24 bostadsområden som ingick i storstadssatsningen.⁶

Bortfallsanalyserna visar att metoden har varit framgångsrik och svarsfrekvensen uppgick slutligen till 74 procent. Skillnaderna mellan gruppen som klassas som bortfall och de svarande är inte så stora. Kvinnor och inrikes födda är något överrepresenterade bland de svarande.

Frageblanketten omfattade 13 sidor och innehöll 42 frågor, många av dessa med delfrågor.⁷

Deltagande och delaktighet

Deltagande och delaktighet är två begrepp som är svåra att skilja från varandra. I mångas ögon kan det verka vara ordklyveri att försöka göra åtskillnad. Vi väljer dock att betrakta *deltagande* mer som den fysiska dimensionen i demokratiutövandet, dvs. att man går och röstar på valdagen eller att man är medlem i ett politiskt parti eller en organisation. *Delaktighet* har däremot en djupare innebörd och handlar om ifall människor känner att de har tillgång till och möjlighet att påverka i olika sammanhang.

För att kunna få tillgång till och möjlighet att påverka behöver den enskilde personen ha förutsättningar för att klara detta. Genomgående kontrollerar vi därför resultaten mot ett mönster av socioekonomiska bakgrundsfaktorer för att förstå hur individernas resurser ger utslag på deltagande och delaktighet. Vi studerar även närmare den mer elementära nivån som handlar om ifall de boende själva kan skriva och överklaga beslut av myndigheter. Det sistnämnda kallar vi för *egenmakt*.

Inflytande är ett viktigt förväntat utfall av deltagande och delaktighet. Det är också mycket svåråtgångat och vi har tyvärr inte haft möjlighet att ge frågan det utrymme den skulle ha behövt i boendestudien för att kunna dra pålitliga slutsatser. Generellt är deltagande, delaktighet och inflytande fenomen som är svåra att mäta och i boendestudien har vi med hänsyn till utrymme tyvärr endast haft möjlighet att skrapa på ytan.

I detta avsnitt redovisar vi resultat för de boendes valdeltagande, egenmakt och engagemang i medborgarsammanslutningar och i politiska sammanhang.

4 Med skattade värden avses att de är viktade för att återspegla tillståndet för samtliga boende i de studerade områdena.

5 År 2000 var medelinkomsten i hela befolkningen 265 000 kr för män och 191 000 kr för kvinnor. Detta kan jämföras med 149 000 kr för män och 127 000 kr för kvinnor för 1997 års flyktingar år 2000 (Källa: STATIV).

6 Se tabellbilagan sid. 253 för mer information om boendestudiens metod och urval.

7 Enkäten finns som bilaga i rapporten *Målområdesanalyser och indikatorer*, Integrationsverkets rapportserie 2001:06.

Valdeltagande och egenmakt

Fråga: **Valdeltagande**

Röstade du i följande val?

- Kommunvalet 1998
- Riksdagsvalet 1998

Svarsalternativ:

- Ja
- Nej
- Nej, var inte röstberättigad

När det gäller de boende i studien utgår resultaten nedan från det självrapporterade valdeltagandet. Jämförelserna som görs med storstadskommunerna och hela Sverige för valdeltagandet i riksdagsvalet sker utifrån uppgifter från ULF vilket innebär att det också är frågan om självrapporterat valdeltagande. För kommunvalet är det däremot frågan om jämförelser med det faktiska valdeltagandet i storstadskommunerna och hela Sverige. Det är viktigt att komma ihåg att det självrapporterade valdeltagandet kan vara högre än det faktiska valdeltagandet.⁸

Observera att personer som har uppgett att de inte hade rösträtt vid de respektive valtillfällena 1998 inte ingår i redovisningen av valdeltagande nedan.⁹ Valdeltagande är med andra ord beräknat utifrån de som var röstberättigade vid valen även om samtliga boende har tillfrågats.

Lägre valdeltagande i boendestudiens områden

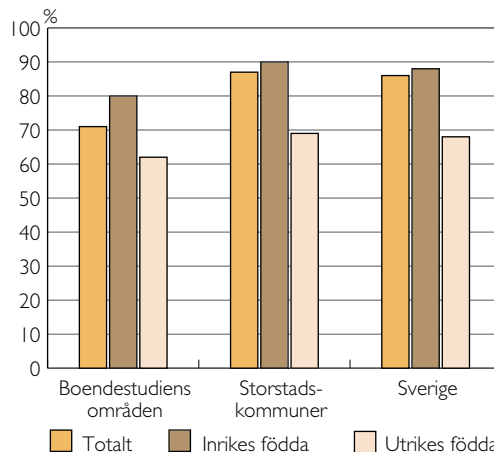
Bland de boende i boendestudien deltog 71 procent i riksdagsvalet 1998. Detta är lägre än för storstadskommunerna och hela Sverige där 87 respektive 86 procent deltog. Observera att uppgifterna för storstadskommunerna och Sverige är överskattade med ca 10 procent i förhållande till det faktiska deltagandet som var 79 respektive 81 procent enligt den officiella statistiken. Om man utgår från att deltagandet i boendestudiens områden är överskattat i samma

8 En jämförelse mellan självrapporterat valdeltagande och faktiskt valdeltagande görs i rapporten *Tusen röster om Fittja* (Hosseini-Kaladjahi 2001). De boende i Fittja hade i denna undersökning överskattat sitt valdeltagande i riksdagsvalet med ca 15 procent och med ca 30 procent i kommunvalet jämfört med den officiella statistiken för området.

9 Röstberättigad är man när man fyllt 18 år. När det gäller kommunvalet måste man ha haft uppehållstillstånd i Sverige i minst 3 år och för riksdagsvalet måste man vara svensk medborgare, vilket man kan bli först efter en viss tid, normalt 5 år, i Sverige.

DIAGRAM 1

Självrapporterat valdeltagande i riksdagsvalet 1998 efter ursprung för boendestudiens områden, storstadskommuner och Sverige. Andel (i procent).

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001 OCH ULF 2001

utsträckning bör det faktiska deltagandet där vara närmare 60 procent. (Diagram 1.)

Utrikes föddas deltagande är lågt jämfört med inrikes föddas oavsett geografisk indelning (se diagram 1 ovan). Kvinnors valdeltagande i riksdagsvalet är genomgående något högre än mäns.

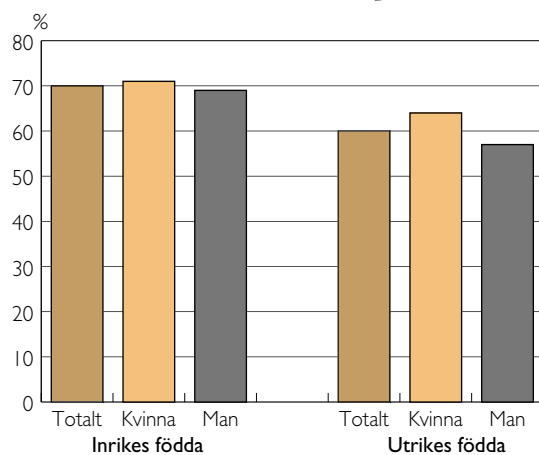
Det finns en klar socioekonomisk dimension i valdeltagandet för riksdagsvalet 1998 där lågutbildade, mottagare av försörjningsstöd eller introduktionersättning, arbetslösa och låginkomsttagare har lägst valdeltagande. Även om det är känt att dessa bakgrundsfaktorer påverkar valdeltagandet är det intressant att observera att de utrikes föddas valdeltagande påverkas av dessa bakgrundsfaktorer i lägre utsträckning än de inrikes födda. Ensamstående är ytterligare en grupp som har lågt valdeltagande. Mest oroande är dock ungdomars låga valdeltagande i riksdagsvalet, endast 56 procent.

Utrikes föddas deltagande i kommunvalet 1998 var lägre än inrikes föddas (se diagram 2). Skillnaderna mellan utrikes och inrikes födda är dock mindre för kommunvalet (11 procentenheter) än för riksdagsvalet (18 procentenheter). Att kvinnor, oavsett ursprung, har deltagit i kommunvalet i större utsträckning än män framgår också av diagram 2.

När det gäller betydelsen av olika bakgrundsfaktorer finns samma mönster som för riksdagsvalet där ungdomar, ensamstående, lågutbildade, arbetslösa och låginkomsttagare har lägre valdeltagande.

DIAGRAM 2

Självrapporterat valdeltagande i kommunalvalet 1998 efter kön och ursprung för boendestudiens bostadsområden. Andel (i procent).

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

Observera att inrikes föddas valdeltagande återigen påverkas av dessa bakgrundsfaktorer i betydligt större utsträckning än de utrikes födda.

Även i kommunvalet 1998 var valdeltagandet i boendestudiens områden lägre jämfört med storstadskommunerna och hela Sverige.

Valdeltagandet i båda valen är högst hos dem som bott i sina bostadsområden längre än 5 år, 71 procent i kommunvalet och 76 procent i riksdagsvalet. De som har bott längre än 5 år i sina områden trivs bra i högre utsträckning och uttrycker lägre önskan om att flytta. Detta kan tyda på större stabilitet och anknytning till hemorten vilket kan antas påverka individens motivation att rösta, i synnerhet när det gäller kommunvalet.

Eftersom valen 2002 inte hade ägt rum vid undersökningstillfället kan vi tyvärr inte kommentera de boendes valdeltagande vid det valet. Däremot ser vi att valdeltagandet 2002, för storstadskommunerna och hela Sverige, är på samma nivåer som för 1998 års val.¹⁰

Förutom att valdeltagandet i riksdagsvalet är lägre bland utrikes födda får man komma ihåg att det är betydligt vanligare att utrikes födda inte är röstberättigade (beroende på kravet på svenskt medborgarskap för att få rösträtt i riksdagsvalet). Totalt är alltså utrikes föddas icke-deltagande i detta politiska samman-

¹⁰ 78 procent i storstadskommunerna och 80 procent i hela Sverige för riksdagsvalet och 74 resp. 78 procent i kommunvalet. När detta skrevs var det inte möjligt att få uppgifter om valdeltagande år 2002 uppdelat efter inrikes resp. utrikes födda.

hang betydande. Samma resonemang gäller också i viss utsträckning för kommunval.

Utrikes föddas låga valdeltagande har uppmärksamats i många tidigare undersökningar och det är alltså inget enskilt fenomen i boendestudien (se t.ex. Integrationsverkets rapportserie 2000:15 och 2000:16). Enligt dessa studier är det svårt att förklara det låga valdeltagandet bland utrikes födda. I *Resurser för politisk integration* (Integrationsverket 2000:b) framgår det att man inte kunnat finna tillfredsställande förklaringar till det låga valdeltagandet utifrån bakgrundsfaktorer som utbildning, inkomst och sysselsättning som annars brukar förklara lågt valdeltagande bland inrikes födda. I resultatredovisningen av boendestudien kan vi också läsa ut att det är lättare att förklara inrikes föddas låga valdeltagande med sådana bakgrundsfaktorer men att de har mindre förklaringsvärde när det gäller utrikes födda.

Ett av de mer intressanta resultaten från *Resurser för politisk integration* (Integrationsverket 2000:B) är att boende i utsatta bostadsområden inte har någon negativ inverkan på »invandrades« politiska deltagande. Resultaten i boendestudien kan tyvärr inte bekräfta tesen då utrikes födda i studiens bostadsområden har något lägre valdeltagande i riksdagsvalet än de utrikes födda som bor i storstadskommunerna eller hela Sverige.

För utrikes födda som både har saknat rösträtt i Sverige i flera år och behövt flera år på sig att etablera sig i det svenska samhället är det rimligt att anta att de i viss utsträckning har »vant sig vid« att stå utanför deltagandet. Det kan därmed förväntas dröja ytterligare tid efter »inkubationstiden« för medborgarskap innan utrikes födda röstar i samma utsträckning som inrikes födda svenska medborgare (se t.ex. Integrationsverket 2000:a). Boendestudien bekräftar tesen och visar på ett betydligt lägre valdeltagande bland dem som bott 6–9 år jämfört med dem som bott 10 år eller längre för både riksdagsvalet (skillnad på 23 procentenheter) och kommunvalet (skillnad på 40 procentenheter).¹¹

¹¹ Valdeltagande riksdagsvalet 1998 var 43 procent för dem som vistats i Sverige 6–9 år jämfört med 66 procent för dem som vistats 10 år eller längre. Valdeltagande i kommunvalet samma år var 29 procent för dem som vistats i Sverige 6–9 år jämfört med 69 procent för dem som vistats 10 år eller längre.

Bristande egenmakt främst för utrikes födda i de boendestudeins områden

Frågor: Egenmakt

Skulle du kunna åta dig att själv författa en skrivelse och överklaga ett beslut av en myndighet?

- Ja
- Nej

De som svarat nej svarar även på följande fråga: Känner du någon person som du vet skulle kunna hjälpa dig i ett sådant fall?

- Ja
- Nej

Drygt 40 procent av de boende i boendestudien anger att de själv inte kunde åta sig att författa en skrivelse och överklaga ett beslut av en myndighet jämfört med 22 och 25 procent i storstadskommunerna respektive hela Sverige. Det är vanligare att kvinnor och utrikes födda saknar denna förmåga oavsett vilken av de tre populationerna (boendestudien, storstadskommunerna och Sverige) som vi betraktar (se diagram 3a).

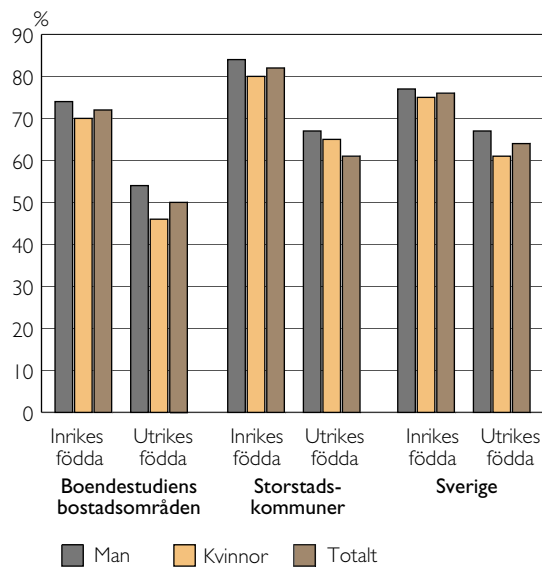
Förutom det uppenbara att bristande språkkunskaper i svenska och kort vistelsetid är ett hinder som gör det svårt för utrikes födda att klara av att författa en skrivelse och överklaga, bör man tänka på att det krävs en hel del förkunskaper för såväl utrikes som inrikes födda att klara detta. När det gäller myndigheter behöver man t.ex. veta vilken rätt man har att överklaga eller vilka konsekvenser ett överklagande kan få. Att kvinnor saknar förmågan att skriva och överklaga i större utsträckning kan det kanske finnas andra förklaringar till. Det kan vara frågan om könsroller som medför att kvinnans roll i den offentliga sfären är mer begränsad. I diagram 3a framgår det att kvinnors begränsade egenmakt gäller oavsett om de är inrikes födda eller utrikes födda.

Av de som inte klarade att överklaga själva kände knappt hälften av de boende i boendestudien till någon de kunde få hjälp av jämfört med 77 procent i storstadskommunerna och 80 procent i hela Sverige (se diagram 3b).

Vår fråga om egenmakt uppvisar signifikanta skillnader för samtliga bakgrundsfaktorer som vi kontrollerat, utom för ålder. Konkret innebär det att de som saknar förmågan att författa en skrivelse och överklaga är resurssvaga i högre utsträckning än de som klarar av detta. Dessutom är de som klarar av att författa en skrivelse och överklaga engagerade i politiken och medborgarsammanslutningar i högre utsträckning samt har högre valdeltagande.

DIAGRAM 3A

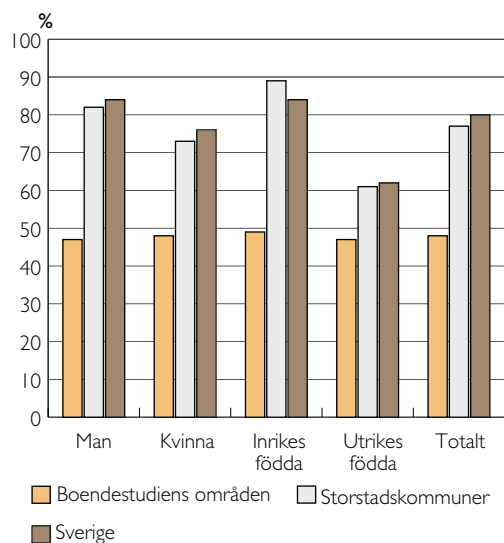
Andel (i procent) som själva kan författa en skrivelse och överklaga ett beslut av en myndighet efter kön och ursprung för boendestudiens områden, storstadskommuner och Sverige.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001 OCH ULF 2001.

DIAGRAM 3 B

Andel (i procent) av de som inte kunde författa en skrivelse själv som kände någon de kunde få hjälp av, efter kön respektive ursprung för boendestudiens områden, storstadskommuner och Sverige.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

Det finns signifikanta skillnader i denna fråga beroende på de boendes kommund tillhörighet. I områdena i Botkyrka, Södertälje och Göteborg fanns en större andel som inte klarade av att skriva och överklaga, ca 47 procent. Malmö har lägst andel, 36 procent (se tabell C i bilagan, sid 254).

Engagemang i medborgar- och politiska sammanslutningar

Frågor: **Engagemang i medborgarsammanslutningar**

Har du under de senaste 12 månaderna varit på något möte för någon förening eller organisation eller på en offentlig demonstration på din fritid (till exempel, föreningsmöte, torgmöte, första maj-tåg, skrivit under en protestlista eller demonstration via Internet?

- Ja
- Nej

Är du medlem i någon annan förening eller organisation än ett politiskt parti?

- Ja
- Nej

Har du eller har du haft någon förtroendepost (t.ex. ordförande, sekreterare eller medlem i styrelsen) i annan förening eller organisation än ett politiskt parti?

- Ja
- Nej

En fjärdedel av de boende i studien har varit på något möte hos en medborgarsammanslutning¹² under en ettårsperiod. Det finns ingen signifikant skillnad mellan män och kvinnors engagemang i detta avseende men inrikes födda uppvisar signifikant större engagemang än utrikes födda.¹³

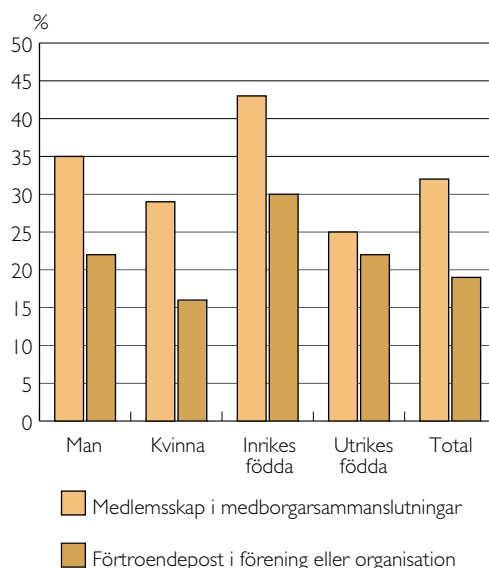
En tredjedel av de boende är medlem i någon medborgarsammanslutning (se diagram 4). Av dessa deltar drygt hälften aktivt i föreningens eller organisationens verksamhet. Knappt 20 procent av de boende

12 Med engagemang i medborgarsammanslutning avser vi att man har haft kontakt med verksamhet inom någon förening eller organisation eller att man har engagerat sig i mer nätverksliknande former till exempel genom deltagande i demonstrationer, protestlistor eller aktioner över Internet.

13 30 procent jämfört med 22 procent i just denna fråga. Av de som har varit på möten de senaste 12 månaderna har 85 procent varit mera sällan, dvs. 1–9 gånger, ca 7 procent har varit 10–19 gånger och 8 procent 20 gånger eller fler.

DIAGRAM 4

Andel (i procent) som är medlem i någon medborgarsammanslutning (förening/organisation) eller har haft en förtroendepost i en förening eller organisation, efter kön respektive ursprung för boendestudien.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

har någon gång i sitt liv haft någon förtroendepost i en medborgarsammanslutning (se diagram 4).

När det gäller att vara medlem i en medborgarsammanslutning är kvinnor och utrikes födda kraftigt underrepresenterade i förhållande till män respektive inrikes födda. Så är fallet även när det gäller de som har haft en förtroendepost i en medborgarsammanslutning.¹⁴

Ålder är endast signifikant när det gäller att ha haft en förtroendepost. Det är dock inte förvånande att de som är äldre är överrepresenterade eftersom det handlar om att ha haft en förtroendepost någon gång under sitt liv.

De boende med högre inkomst och utbildning är engagerade i medborgarsammanslutningar i nästan dubbel så stor utsträckning som dem med lägre inkomst och utbildning oavsett frågan. Övriga socioekonomiska faktorer som sysselsättning och mottagande av försörjningsstöd eller introduktionsersättning är signifikant när det gäller de mer organiserade dimensionerna av engagemanget, dvs. medlemskap i medborgarsammanslutningar och att inneha en

14 Även nu är det så att frågan om förtroendepost är obegränsad när det gäller tiden, alltså omfattas även förtroendepost utomlands för de utrikes födda.

förtroendepost. De som har det bättre ställt uppvisar alltså större engagemang. När det gäller frågan om att delta i möten eller demonstrationer eller liknande aktiviteter är detta mindre viktigt.

Andelen som har haft förtroendeposter i föreningar eller organisationer är högre i gruppen som bott längre än 5 år i sina bostadsområden, 22 procent. Återigen kan detta mönster troligen förklaras utifrån att de som bott en längre tid i området trivs bra i högre utsträckning och har lägre benägenhet att flytta. De antas vara mer etablerade i sina bostadsområden och har därmed större intresse av att försöka påverka sin omgivning. Detta förmodade intresse leder dock inte till ett större engagemang när det gäller att vara medlem i någon medborgarsammanslutning.

Bland dem som är engagerade i medborgarsammanslutningar på olika sätt finns en överrepresentation av de som deltar i riksdagsval och kommunval samt har egenmakt och är politiskt engagerade. Däremot finns inga signifikanta skillnader beroende på kommuntillhörighet.

En del positivt i boendestudiens områden när det gäller politiskt engagemang

Frågor: Medlemskap och förtroendeposter i politiska sammanslutningar

Är du medlem i något politiskt parti eller politisk sammanslutning?

- Ja
- Nej

Har du eller har du haft någon förtroendepost (t.ex. ordförande, sekreterare eller medlem i styrelsen) i politiskt parti?

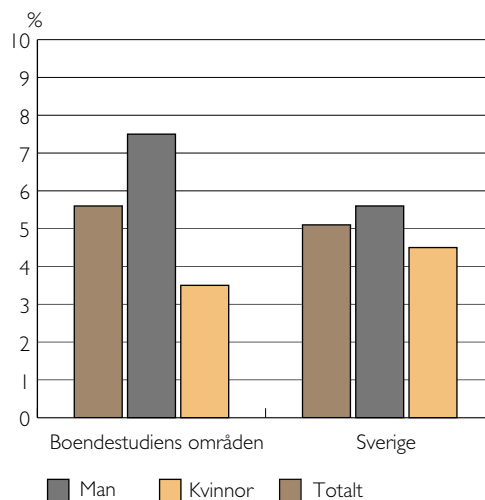
- Ja
- Nej

Medlemskap i ett politiskt parti eller sammanslutning är lika vanlig i de boendestudiens områden som i hela Sverige, 5,6 procent jämfört med 5,1 procent (se diagram 5a).¹⁵ Fastän det totalt endast finns små skillnader är könsskillnaderna större där än i hela Sverige. Männerna i boendestudien är alltså i högre utsträckning medlemmar i politiska partier eller sammanslutningar än männen i hela Sverige. För kvinnorna i boendestudien är det istället så att de i lägre

¹⁵ Det är tyvärr inte möjligt att jämföra med storstadskommunerna på grund av urvalsbegränsningar i ULF (SCB:s *Undersökning av levnadsförhållanden i Sverige år 2001*).

DIAGRAM 5 A

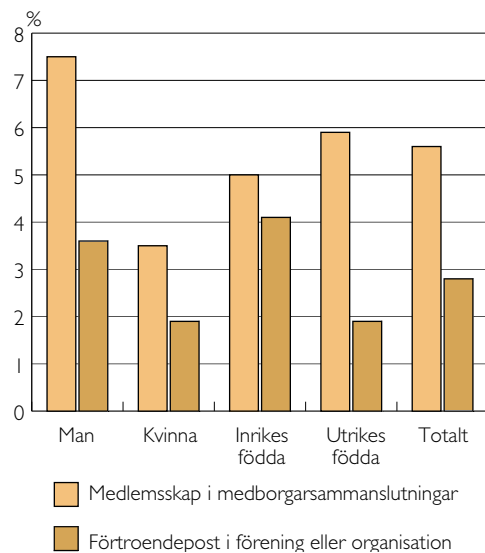
Andel (i procent) som är medlemmar i ett politiskt parti eller sammanslutning totalt samt efter kön för utsatta bostadsområden och hela Sverige.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001 OCH ULF 2001.

DIAGRAM 5 B

Andel (i procent) som är medlemmar i ett politiskt parti eller sammanslutning eller har haft en förtroendepost i ett politiskt parti efter kön respektive ursprung i boendestudien.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

utsträckning är medlemmar jämfört med kvinnor i hela Sverige. Av de 5,6 procent av personerna i boendestudien som uppger att de är medlemmar i något parti är det drygt en tredjedel som anger att de deltar aktivt i partiets verksamhet.

Knappt 3 procent av de boende uppger att de någon gång har haft en förtroendepost i ett politiskt parti.¹⁶

Det är dubbelt så vanligt att män är medlemmar i ett politiskt parti eller sammanslutning jämfört med kvinnor. Däremot finns det inga statistiskt signifikanta skillnader baserade på kön när det gäller att ha förtroendeposter i ett politiskt parti. Mellan inrikes och utrikes födda uppvisas inga signifikanta skillnader när det gäller medlemskap i politiska sammanslutningar men sådana skillnader är tydliga när det gäller att ha haft förtroendeposter. Då är det dubbelt så vanligt att inrikes födda har förtroendeposter jämfört med utrikes födda (se diagram 5b).¹⁷ Det är möjligt att utrikes föddas höga grad av medlemskap i politiska sammanslutningar kan förklaras av att de boende har tolkat sitt engagemang i etniska organisationer i boendestudiens områden som »politiskt« i någon mening. Samtidigt kan man undra om inte detta också borde leda till att en högre andel utrikes födda innehar förtroendeposter vilket det enligt diagram 5b ovan inte gör.

Medlemskap är vanligare bland dem i åldern 45–64 år än övriga. Ungdomar 18–24 år har dock medlemskap i högre grad än de i åldern 25–44 år. Högutbildade människor är medlemmar i politiska sammanslutningar i högre grad än lågutbildade men när det gäller sysselsättning och inkomst finns det inga signifikanta skillnader. Det är inte möjligt att utläsa några skillnader för inrikes födda respektive utrikes födda när det gäller betydelsen av de socioekonomiska bakgrundsfaktorerna för medlemskap i politiska sammanslutningar.

Det är mycket vanligare att de som är medlemmar i politiska sammanslutningar också har uppvisat engagemang i medborgarsammanslutningar genom att gå på möten eller demonstrationer.

Det finns i dessa två frågor om politisk engagemang inga signifikanta skillnader som kan hänföras till de boendes kommuntillhörighet.

Per Adman och Per Strömblad har i den tidi-

gare nämnda rapporten, *Utanför demokratin? Del 3 Resurser för politisk integration* (Integrationsverket 2000b), analyserat vilka faktorer som kan förklara invandrades politiska engagemang. De drar slutsatsen att en betydande del av de utrikes föddas politiska engagemang kan förklaras utifrån utbildning, sysselsättning, inkomst och engagemang i föreningslivet. Det finns även andra resurser som påverkar och som författarna knyter mer direkt till »invandrarskapet«, nämligen kunskaper i svenska och medborgerlig allmänbildning. Egenmakt, som vi tidigare har nämnt, kan betraktas som en dimension i det som Adman och Strömblad kallar medborgerlig allmänbildning.

I föregående avsnitt med frågan om valdeltagande framgår det att utrikes föddas valdeltagande är mindre känsligt för variationer i gruppens socioekonomiska sammansättning. Så är inte fallet när det gäller deras engagemang i politiska sammanslutningar. Bakgrund och resurser såsom utbildning, inkomst och sysselsättning påverkar utrikes föddas beteende i detta avseende så till vida att de med lägre utbildning och de som är resurssvaga är engagerade i lägre utsträckning.

Hur är det då när det gäller omständigheter som har koppling till olika aspekter av de utrikes föddas migrationsprocess? En fråga om de boendes subjektiva uppfattning av sina språkkunskaper i fem olika avseenden har ingått i boendestudien. Med utgångspunkt i deras svar på frågan ser vi att det är mycket ovanligt att de som har svarat att de har dåliga kunskaper i svenska språket är medlemmar i politiska sammanslutningar och betydligt vanligare att de som har bra språkkunskaper i svenska är medlemmar. Det framgick tidigare att utrikes födda har en betydligt lägre grad av egenmakt¹⁸ samt att det finns stark samvariation mellan frågan om medlemskap i politiska sammanslutningar och egenmakt.

Sammanfattning

Valdeltagande

Totalt är valdeltagandet i boendestudiens områden lägre i både riksdagsvalet och kommunvalet 1998 än i storstadskommunerna och hela Sverige. Kvinnor har något högre valdeltagande än män i båda valen. En uppdelning på ursprung talar om att valdeltagande bland både inrikes och utrikes födda är lägre i boendestudiens områden jämfört med motsvarande grupper i storstadskommunerna och hela Sverige.

Ungdomars valdeltagande är oroande lågt i båda

16 Observera att frågan om förtroendepost inte är tidsbegränsad. Alltså kan de utlandsföddas svar avse förtroendeuppdrag i utlandet avseende tiden som föregick flytt till Sverige.

17 Det finns tyvärr för få utrikes födda i ULF-urvalet för att kunna redovisa resultaten i frågan om förtroendeposter uppdelad efter ursprung.

18 Med egenmakt avses att de boende själva kan skriva och överklaga beslut av myndigheter.

valen. Socioekonomisk bakgrund påverkar valdeltagande på så sätt att de som har det bättre ställt ekonomiskt och högre utbildning röstar i högre utsträckning. Det är viktigt att observera att utrikes föddas valdeltagande samvarierar med de socioekonomiska bakgrundsfaktorerna i betydligt mindre utsträckning än inrikes föddas valdeltagande. Däremot har vistelsetid stor betydelse för utrikes föddas valdeltagande och de som har bott 6–9 år i Sverige röstar i betydligt lägre utsträckning än de som bott 10 år eller längre.

Egenmakt

De boendes egenmakt, mätt i termer av hur de själva kan eller inte kan författa en skrivelse och överklaga ett beslut av en myndighet, är låg i boendestudien jämfört med storstadskommunerna och Sverige. Kvinnor och utrikes födda rapporterar en lägre grad av egenmakt än män respektive inrikes födda. Av dem som inte klarar detta själv är det dessutom en betydligt lägre andel som känner någon som de kan ta hjälp av i en sådan situation. Det är vanligare att de som själva inte kunde författa en skrivelse och överklaga är resurssvaga, alltså har t.ex. lägre utbildningsnivå och inkomstnivå.

Kommuntillhörighet påverkar inte resultaten när det gäller valdeltagande och engagemang i politiska och medborgarsammanslutningar. Däremot har det betydelse för egenmakt. I Botkyrka, Södertälje och Göteborg är det fler som klarar av att skriva och överklaga jämfört med Malmö som låg sämst till i detta avseende.

Engagemang i medborgarsammanslutningar

En fjärdedel av de boende i studien har uppvisat engagemang i medborgarsammanslutningar under en ettårsperiod genom att gå på möten hos någon förening eller organisation eller på en offentlig demonstration. Detta var vanligare hos inrikes jämfört med utrikes födda men det finns inga skillnader mellan könen.

En tredjedel av de boende är medlem i någon förening eller organisation, dvs. annat än ett politiskt parti. Kvinnor och utrikes födda är kraftigt underrepresenterade jämfört med män och inrikes födda. En femtedel av de boende har någon gång haft en förtroendepost i en förening eller organisation.

Genomgående när det gäller engagemang i medborgarsammanslutningar är den resursstarka gruppen engagerade i högre utsträckning.

Engagemang i politiska sammanslutningar

De boende i studien uppvisar totalt en relativ hög grad av engagemang i politiska sammanslutningar.

En uppdelning på kön visar dock att det är männen i studiens områden som i högre utsträckning, än i hela Sverige, är medlemmar i en politisk sammanslutning. Kvinnorna är istället i lägre grad medlemmar.

Resultaten i denna del av boendestudien väcker två frågor. Först, hur kan det komma sig att utrikes födda kan inneha medlemskap i politiska partier eller sammanslutningar i lika stor utsträckning som inrikes födda och samtidigt vara så kraftigt underrepresenterade när det gäller att inneha förtroendeposter? Detta kan vara ett tecken på att det finns osynliga barriärer i form av ett glastak inom de politiska partierna som hindrar de utrikes födda från att inneha poster på en viss nivå. En annan möjlig förklaring som vi tidigare hänvisat till är att utrikes födda möjligen ser sitt engagemang i olika etniska sammanslutningar som »politiskt« i någon mening men att de etniska sammanslutningarna har mer informella strukturer med ett mindre antal förtroendeposter.

Andra frågan handlar om hur kvinnor kan vara så kraftigt underrepresenterade när det gäller att ha medlemskap i ett politiskt parti eller sammanslutning och ändå inneha förtroendeposter i nästan lika stor utsträckning som männen? En förklaring kan vara att de kvinnor som är starka nog att ta sig över tröskeln som inskränkta könsroller kan innebära, har särskilda egenskaper. Egenskaper som är lämpliga till exempel i rollen som ordförande eller styrelseledamot.

De med högre utbildningsnivå är engagerade i politiska sammanslutningar i större utsträckning än de med lägre utbildningsnivå. Sysselsättning och inkomst är inte signifikanta i detta avseende.

Trygghet och attraktivitet

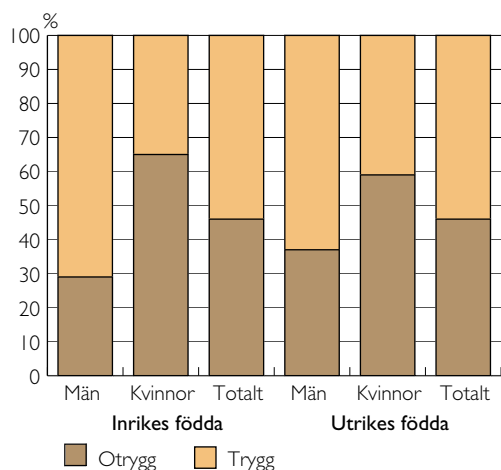
Främsta fokus i denna del av boendestudien är om de boende själva uppfattar sina stadsdelar som trygga och attraktiva. När vi talar om trygghet avser vi hur oroliga de boende är för att bli utsatta för brott. Man upplever sig med andra ord vara trygg om man inte tror att man ska bli utsatt för brott.

Först har vi ställt en fråga om de boendes känsla av (o)trygghet utan att nämna brottsaspekten. Därefter har vi ställt två frågor som specifikt handlar om oron att bli utsatt för brott.

För att få en uppfattning om hur attraktiva de boende tycker bostadsområdena är har vi ställt frågor om deras uppfattning när det gäller tillgången till offentlig och kommersiell service, hur de trivs i sina områden samt om de vill flytta.

DIAGRAM 6

Andel (i procent) otrygga respektive trygga efter kön och ursprung för boendestudien.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

Trygghet

Vanligt med otrygghet i de utsatta bostadsområdena.

Frågor: **Känsla av (o)trygghet**

Hur känner du dig om du går ut ensam en sen kväll i ditt bostadsområde?

Svarsalternativ:

- jag känner mig trygg om jag går ut ensam en sen kväll,
- jag känner mig otrygg om jag går ut ensam en sen kväll,
- jag går aldrig ut ensam därför att jag känner mig otrygg och
- jag går aldrig ut ensam av andra orsaker.

Det är vanligt att de boende i studien känner sig otrygga (46 procent, se diagram 6).¹⁹ Kvinnor, äldre och de som är gifta eller samboende känner sig otrygga i störst utsträckning, ett mönster som känns igen från andra trygghetsundersökningar (se t.ex. Malm 1997). Mest markant är kvinnors otrygghet. Det är ca tre och en halv gånger vanligare att de känner sig otrygga jämfört med män. (Se tabell D i bilagan sid. 254 för oddskvoter för risken att känna sig otrygg).²⁰ Generellt sett är otryggheten mest utbredd

¹⁹ Med otrygg avses de som svarat att de känner sig otrygga om de går ut ensamma en sen kväll samt de som aldrig går ut ensamma för att de känner sig otrygga.

²⁰ Det finns ingen signifikant samvariation mellan utbildning, sysselsättning och inkomst och känslan av trygghet.

i boendestudiens områden i Göteborg (57 procent otrygga).

Det är viktigt att observera att inrikes och utrikes födda generellt sett känner sig otrygga i lika stor utsträckning. Detta varierar dock från kommun till kommun och utrikes födda löper två gånger större risk att känna sig otrygga i områdena i Haninge och Huddinge. Däremot finns det inte någon signifikant högre risk för utrikes födda i områdena i Göteborg att känna otrygghet fastän det där generellt finns en större andel otrygga än i boendestudiens områden i de övriga kommunerna (se tabell D i bilagan sid xx).

Bland utrikes födda är det vanligare att boende med kortare vistelsetid i Sverige (upp till 5 år) känner sig otrygga jämfört med de som bott 10 år eller längre (en skillnad på 9 procentenheter).

Mycket stor oro för brott bland kvinnor.

Frågor: **Oro för brott**

Har det under de senaste tolv månaderna hänt att du avstått från att ge dig ut på kvällen av oro för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt hotad?

Svarsalternativ:

- ja, ofta,
- ja, någon gång,
- nej.

Har du under de senaste tolv månaderna känt dig orolig för att bli utsatt för följande i ditt bostadsområde? ...våldsbrott, ...bli rånad eller bestulen, ... inbrott eller skadegörelse.

Svarsalternativ:

- ja, ofta,
- ja, någon gång,
- nej, aldrig.

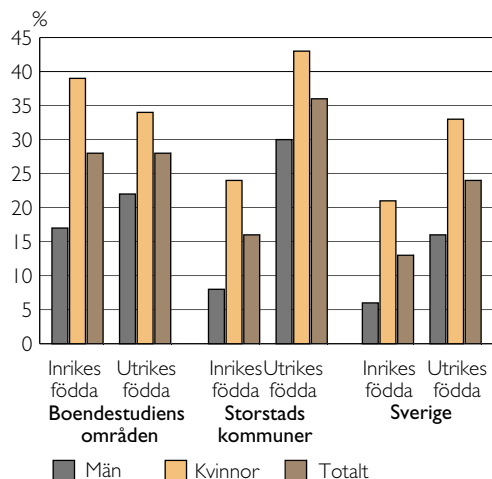
Huvudresultaten från föregående fråga, om känslan av (o)trygghet, återspeglas även i denna fråga, om att avstå från att gå ut på kvällen på grund av oro för brott. Kvinnor framträder om igen som den grupp som i störst utsträckning avstår från att gå ut på grund av oro för brott och det finns inga skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda (se diagram 7).²¹

En jämförelse mellan inrikes och utrikes födda uppdelat på kön visar att det är vanligare att de inrikes födda kvinnorna i boendestudien avstår från att gå ut på grund av oro än de utrikes födda kvinnorna.

²¹ Det finns inga signifikanta skillnader utifrån ålder, utbildning, socialbidrag, civilstånd och arbete.

DIAGRAM 7

Andel (i procent) som avstår från att gå ut på kvällen av oro för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad efter kön och ursprung för boendestudiens områden, storstadskommuner och hela Sverige.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001 OCH ULF 2001.

Men det är de utrikes födda männen som i större utsträckning avstår från att gå ut jämfört med de inrikes födda männen. Men dessa könsskillnader finns inte i storstadskommunerna och hela Sverige. Där är det istället så att utrikes födda oavsett kön avstår från att gå ut på grund av oro i större utsträckning än inrikes födda. Genomgående är det frågan om större skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda i storstadskommunerna och hela Sverige jämfört med de boende i boendestudiens områden.

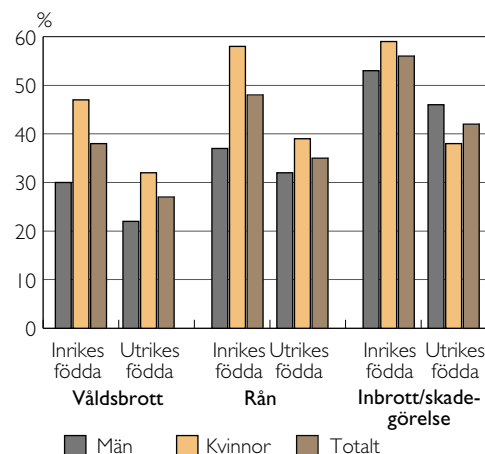
De utrikes födda med kortare vistelsetid i Sverige är också överrepresenterade när det gäller att avstå från att gå ut på grund av oro för brott.

Det är vanligare att utrikes födda avstår från att gå ut på grund av oro för brott i områdena i Haninge och Huddinge och Södertälje och mindre vanligt i områdena i Botkyrka, Malmö och Göteborg (Se tabell E i bilagan sid. 255).

I diagram 7 ser vi en jämförelse mellan boendestudiens områden, storstadskommunerna och hela Sverige. Där framkommer två viktiga resultat: Dels att de boende i boendestudien generellt inte verkar vara otryggare än de boende i storstadskommunerna, dels framgår det att utrikes födda i boendestudien känner sig tryggare i detta avseende än utrikes födda i storstadskommunerna. Istället är det boendestudiens inrikes födda som känner sig otrygga i större

DIAGRAM 8

Andel (i procent) av de boende i boendestudien som har känt sig oroliga för att bli utsatt för våldsbrott, rån respektive inbrott eller skadegörelse i sina bostadsområden efter kön och ursprung.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

utsträckning jämfört med inrikes födda både i storstadskommunerna och i Sverige.

När det gäller frågan om oro för specifika brottstyper framträder skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda som inte har gått att urskilja i de tidigare trygghetsresultaten (se diagram 8).

Nu är det frågan om att inrikes födda genomgående är oroligare än utrikes födda för att bli utsatta för brott. Det är fortfarande vanligare att kvinnor är mer oroliga än män med ett undantag för de utrikes födda kvinnorna som är mindre oroliga för inbrott/skadegörelse än de utrikes födda männen. Även ungdomar och de boende med kortare vistelsetid är kategorier som är mindre oroliga för inbrott/skadegörelse.²² Detta kan troligen förklaras bland annat av att ungdomar, de med kortare vistelsetid i Sverige och utrikes födda kvinnor är sysselsatta i mindre grad och därmed inte har råd att skaffa sig t.ex. bilar och värdesaker i lika stor utsträckning som övriga boende. Har man inte dessa saker behöver man troligen inte heller oro sig för inbrott eller skadegörelse i lika stor utsträckning.

²² I allmänhet spelar bakgrundsfaktorer en större roll när det gäller frågan om oro för inbrott och skadegörelse, då faktorer som inkomst, utbildningsnivå och anställning ger signifikanta utslag. De som har högre inkomst är mer oroliga. Det finns inga sådana signifikanta skillnader när det gäller oron att bli utsatt för våldsbrott och rån.

I övrigt är det oroväckande att ungdomar (18–24 år) är oroliga att bli utsatta för våldsbrott i så stor utsträckning (38 procent jämfört med ca 32 procent för samtliga boende). När vi tittar närmare på gruppen ungdomar ser vi dessutom att det är unga flickor som står för merparten av oron. Hälften av de unga flickorna är oroliga för våldsbrott jämfört med knappt en fjärdedel av männen. Skillnaderna mellan unga flickor och pojkar är detsamma hos både den inrikes födda och utrikes födda gruppen, ca 28 procentenheter. Annars är inrikes födda ungdomar generellt mer oroliga för våldsbrott än utrikes födda ungdomar oavsett kön.

Ytterligare ett oroande resultat är att det återigen är områdena i Göteborg som utmärker sig genom att det där är vanligare att de boende är oroliga för våldsbrott och rån.

Attraktivitet

God tillgång på offentlig och kommersiell service

Frågor: Närhet till offentlig och kommersiell service

Finns följande i eller i närheten av ditt bostadsområde? Vårdcentral, arbetsförmedling, socialtjänst, försäkringskassa, närpolis, grundskola, gymnasieskola, bibliotek, mataffär, post, bank, kollektivtrafik.

Svarsalternativ:

- i bostadsområdet
- i närheten av bostadsområdet
- finns varken i eller i närheten av bostadsområdet
- känner inte till.

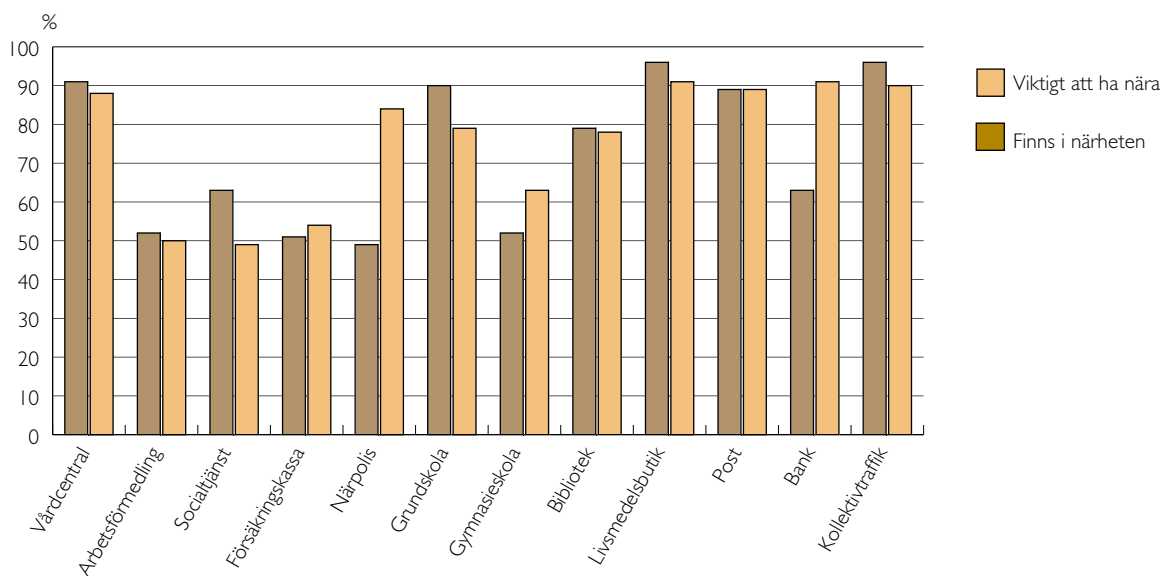
Vad tycker du är viktigt att ha i eller i närheten av ditt bostadsområde? Vad kan finnas längre bort?

Svarsalternativ

- i bostadsområdet
- i närheten av bostadsområdet
- kan vara längre bort
- ingen åsikt.

DIAGRAM 9

Andel (i procent) av de boende i boendestudien som anger att respektive servicegren finns i eller i närhet av deras bostadsområde jämfört med andelen som anger att de tycker det är viktigt att ha dessa i eller i närheten av sitt bostadsområde.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

Överlag finns ganska god överensstämmelse mellan i vilken grad de olika servicegrenarna finns i eller i närheten av bostadsområdet och den grad som de boende tycker det är viktigt att de finns i närheten. Närpolis, gymnasieskola och bank är de tre servicegrenar för vilka det saknas överensstämmelse mellan verkligheten och det de boende prioriterar (se diagram 9).

Även om de boende saknar närheten till polis²³ och gymnasieskola är det mer ovanligt att de har haft kontakt med dessa servicegrenar.²⁴ Däremot har en majoritet av de boende (nästan 80 procent) haft kontakt med banken.

Utifrån dessa resultat kan man tolka att bristen på serviceutbud i bostadsområdena inte är anmärkningsvärd stor och bör alltså inte påverka de boendes upplevelse av dem som attraktiva eller oattraktiva i nämnvärd utsträckning. Detta bekräftas i en annan fråga i enkäten där det framgår att endast 13 procent av de boende anger missnöje med serviceutbudet i områdena som anledning till att de vill flytta därifrån.

Utrikes födda trivs mindre bra i boendestudiens områden.

Frågor: **Trivsel i boendestudiens områden**

Hur trivs du i ditt bostadsområde?

Svarsalternativ:

- Mycket bra
- Ganska bra
- Någorlunda
- Inte så bra
- Dåligt

Drygt två tredjedelar av de boende trivs bra (68 procent) och av diagram 10 framgår det att det är vanligare att inrikes födda trivs bra jämfört med utrikes födda och att kvinnor trivs bra i större utsträckning än män. När det gäller ålder är det ungdomar (18–24 år) som trivs bra i något större utsträckning än övriga. Boende med lägre utbildning trivs bra i större utsträckning än de med högre utbildning.

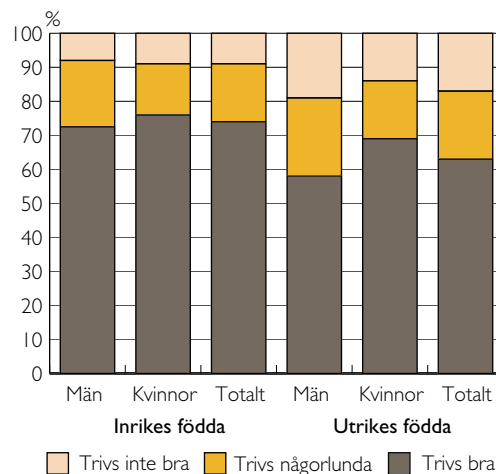
De som är otrygga trivs bra i klart lägre utsträckning än de som är trygga. I de föregående frågorna om trygghet är de boende i Malmö tryggast och i denna fråga är det de som bor i områdena i Malmö som trivs bra i högst utsträckning. Andelen som trivs

²³ Otrygga boende tycker det är viktigt att närpolis ska finnas i närheten av sitt bostadsområde i något större utsträckning än trygga, ca 87 jämfört med ca 83 procent.

²⁴ Det ingår även en fråga om kontakt med de olika servicegrenarna i enkäten.

DIAGRAM 10

Trivsel efter kön och ursprung för de boende i studien. Andel (i procent).

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

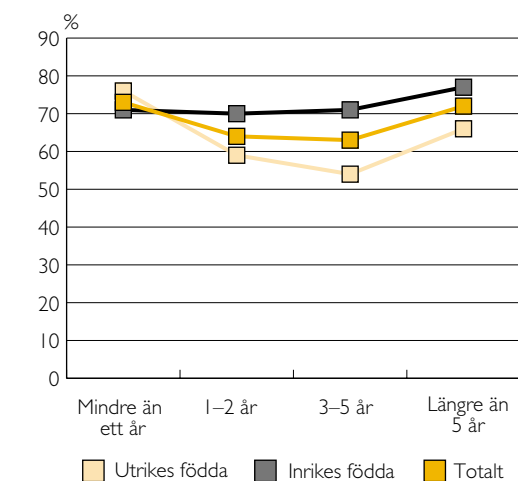
bra är lägre i områdena i Göteborg (ca 62 procent) där otryggheten är mest utbredd men lägst i områdena i Stockholm där endast 58 procent trivs bra (se tabell F i tabellbilagan sid. 255).

En intressant fråga är i vilken mån tiden man bott i sitt bostadsområde påverkar känslan av trivsel (i fortsättningen skriver vi »bosättningstid«, observera att detta inte är samma sak som vistelsetid i Sverige). I diagram 11 nedan framgår det att andelen utrikes födda som trivs bra minskar med ökad bosättningstid upp till 5 år varefter den stiger till nästan samma nivå som för de med kortast bosättningstid. För inrikes födda är utvecklingen annorlunda. Andelen inrikes födda som trivs bra är relativt konstant för dem som bott mindre än ett år, 1–2 år eller 3–5 år och ökar därefter något för dem som bott längre än 5 år. Den troliga förklaringen till detta är naturligtvis att de som inte trivs bra flyttar ifrån områdena i högre utsträckning än de som trivs bra. De som inte trivs bra är därmed i mindre utsträckning kvar efter en längre tid.

Skillnaderna mellan inrikes och utrikes föddas trivsel kräver en förklaring (se diagram 11). Det är rimligt att anta att det generellt är så att de som inte trivs bra flyttar från sina bostadsområden om de kan och att en högre andel som trivs bra därför bor kvar. Dessa skillnader kan därmed möjligen förklaras med att inrikes födda har större valmöjligheter än utrikes födda när det gäller bosättningsort. Samtidigt ser vi

DIAGRAM 11

Andel (i procent) som trivs bra efter bosättningstid i boendestudiens områdena.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

lite längre fram i detta avsnitt att viljan att flytta är lägre hos utrikes födda jämfört med inrikes födda. Kan det betyda att utrikes föddas svar när det gäller trivsel i högre grad handlar om andra faktorer än hur attraktivt eller oattraktivt de finner sina bostadsområden, t.ex. om att sakna sysselsättning och uppleva utanförskap i förhållande till det svenska samhället?

Det är rimligt att anta att migrationsprocessen och allt vad det kan innebära för en individ att flytta från ett land till ett annat kan påverka utfallet för utrikes födda på så sätt att trivseln är låg under de första åren i Sverige. Vi har därför kontrollerat för vistelsetid och resultaten bekräftar teorin genom att de som har bott längre tid i Sverige trivs bättre än de som bott kortare tid.²⁵ Det kan dock inte helt bekräftas när man jämför kommunerna och tar hänsyn till andelen nyanlända under senare år. Malmös mottagning av nyanlända i bostadsområdena i boendestudien har inte varit nämnvärt mindre än övriga kommuners.²⁶ Samtidigt ser vi att de boende (både inrikes och utrikes födda) i områdena i Malmö trivs bra i högre utsträckning än i någon annan kommun (se tabell F i bilagan sid. 255).

Malmö utmärker sig jämfört med Stockholm och Göteborg genom att situationen på bostadsmarknaden är bättre. Där finns det större tillgång på bostäder. Alltså har kanske boende i Malmö större valmög-

ligheter när det gäller bosättningsort. En motsägelse är dock att rörligheten i Göteborg är störst där tillgången på bostäder förmodas vara mer begränsad.²⁷

Ofrivillig bosättning i boendestudiens områden?

Frågor: **De boendes vilja att flytta**
Vill du flytta från ditt bostadsområde?

Svarsalternativ:

- Ja
- Nej.

Med följdfråga:

Kryssa för det påstående som stämmer bäst överens med varför du vill flytta.

- För att komma närmare människor jag känner.
- Jag känner mig inte trygg i bostadsområdet.
- För att komma närmare mitt arbete.
- Jag är missnöjd med servicen i bostadsområdet (t.ex. skola, vårdcentral, affärsutbudet, närpolis etc.)
- Annan orsak, ange vad

Bilden är komplicerad när det gäller att tolka hur attraktiva eller oattraktiva områdena är i de boendes ögon. Den höga flyttviljan, i synnerhet hos de som bott endast ett år i områdena är dock ett tydligt tecken på att här, i boendestudiens bostadsområdena, vill många inte bo.

Knappt hälften, 46 procent, av de boende i de utsatta bostadsområdena vill flytta därifrån (se diagram 12). Den höga flyttviljan förverkligas även i handling enligt både boendestudiens resultat och statistik från Integrationsverket (se föregående kapitel om boendesegregation). I boendestudien framgår det att ca 40 procent har bott i sina bostadsområden kortare tid än 6 år.

De som är 45–64 år uppvisar betydligt lägre flyttvilja än övriga. Ungdomar och de i mellanåldern (25–44 år) vill flytta i lika stor utsträckning. Boende med högre utbildning har högre benägenhet att flytta.

Flyttviljan varierar beroende på kommundillhörighet och följer de mönster som framgår sedan tidigare. Den är alltså lägst i områdena i Malmö där människor är trygga och trivs bra i störst utsträckning. Störst vilja att flytta finns i områdena i Stockholm

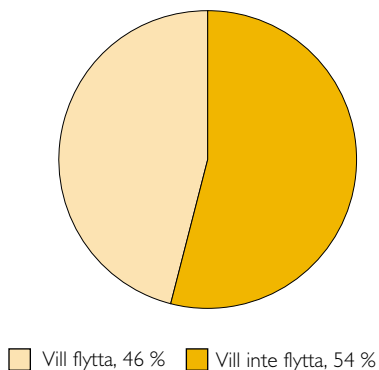
²⁵ Knappt 55 procent av dem som har bott i Sverige 0–5 år trivs bra jämfört med knappt 66 procent av dem som bott 10 år eller längre.

²⁶ Källa: Integrationsverkets databas STATIV.

²⁷ Resultaten i tabell 1 i föregående kapitel redovisar andelen utflyttade från bostadsområdena mellan 1997 och 2000. Där kan man se att rörligheten är störst i områdena i Göteborg med Södertälje på andra plats och därefter Malmö. Rörligheten är klart mindre från områdena i Stockholm och de övriga kommunerna i närheten av Stockholm.

DIAGRAM 12

Andel (i procent) som vill respektive inte vill flytta från bostadsområdena i boendestudien.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

där de boende också trivdes bra i minst utsträckning. I områdena i Göteborg är viljan att flytta bara något högre än för genomsnittet av samtliga av boendestudiens områden. (se tabell G i tabellbilagan sid 255).

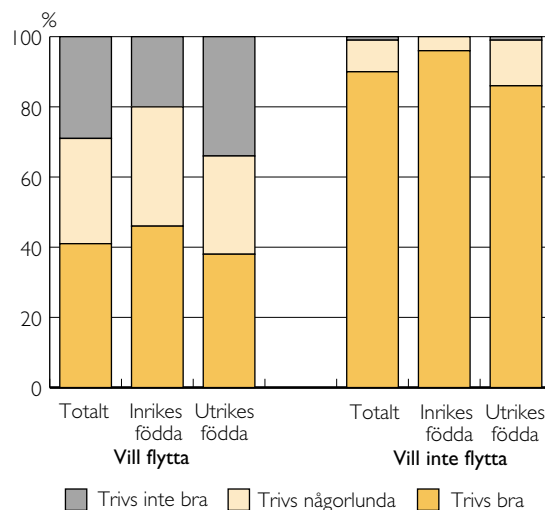
I Storstadskommitténs delbetänkande *Att växa bland betong & kojor* (SOU 1997:61) framgår det att det är vanligt att barnfamiljer vill flytta från de utsatta områdena. Det vill de både för att hitta större bostäder men också för att de inte trivs. De tror inte heller att områdena är bra uppväxtmiljöer för deras barn. I boendestudien finns inte några signifikanta samband mellan viljan att flytta och att ha barn. Det finns inte heller några signifikanta skillnader när det gäller benägenheten att flytta som beror på kön eller ursprung. Däremot finns det en mycket stark koppling till trivsel.

Av diagram 13 framgår det att det är mer än dubbelt så vanligt att de som inte vill flytta trivs bra jämfört med dem som vill flytta. Även om trivsel är viktig när det gäller de boendes flyttmotiv är det tydligt att andra motiv spelar in. 12 procent uppger att de vill flytta för att komma närmare människor de känner, 17 procent vill flytta för att de känner sig otrygga. 11 procent vill flytta för att komma närmare sitt arbete och 13 procent anger att de är missnöjda med servicen i bostadsområdet som flyttmotiv. Dock återstår knappt 50 procent som vill flytta, men där vi inte vet någonting mer om motivet än att det i viss utsträckning handlar om att man inte trivs så bra. Inrikes födda som trivs bra vill flytta i större utsträckning än utrikes födda som trivs bra.

Flyttviljan varierar beroende på bosättningsidens längd. Det är viktigt att notera att det finns mycket hög flyttvilja även bland dem som bott mindre än

DIAGRAM 13

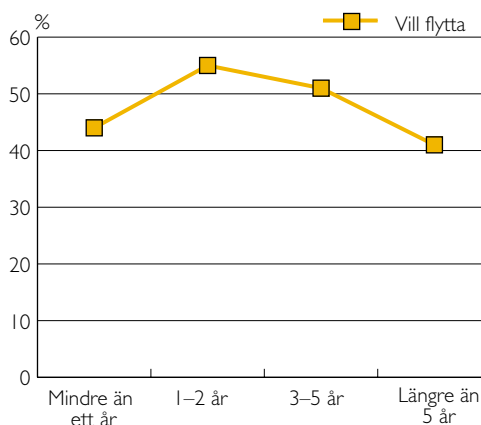
Andel (i procent) som vill respektive inte vill flytta och efter trivsel bland dem som trivs bra i boendestudiens bostadsområdena.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

DIAGRAM 14

Andel (i procent) som vill flytta efter bosättningsid i boendestudiens bostadsområdena.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

ett år i bostadsområdena, 44 procent. Detta tyder på att människor i stor utsträckning inte flyttar till boendestudiens områden av egen fri vilja. Viljan att flytta ökar sedan med ökad bosättningsid upp till 2 år för att sedan sjunka stadigt till en något lägre nivå för de som bott längre än 5 år (41 procent) än för de med bosättningsid mindre än ett år (se diagram 14). Mönstret är detsamma oavsett ursprung.

Känslan av otrygghet tillsammans med svaren på frågorna kring trivsel och vilja att flytta är resultat som är viktigt att uppmärksamma eftersom det är tecken på att bostadsområdena ur de boendes perspektiv i någon mening är oattraktiva. Samtidigt bör man observera att även trygghetsfrågorna och attraktivitetsfrågorna har starka samband med mekanismer som hör hemma i större områden än enskilda stadsdelar. Det troliga är att strukturer, system och även i viss mån »mytbildningar« har betydelse för resultaten som har redovisats i detta avsnitt.

Sammanfattning

Trygghet

Överlag är befolkningen i de utsatta bostadsområdena otrygga i hög utsträckning. Nästan hälften av de boende känner sig otrygga och en knapp tredjedel avstår från att gå ut på grund av oro för överfall, rån eller annan hot. Dessutom är mellan 30 och 50 procent av de boende oroliga för att bli utsatta för brott i sitt bostadsområde (32 procent är oroliga för våldsbrott, 41 procent för rån och 48 procent för inbrott eller skadegörelse).

För en av trygghetsfrågorna har det varit möjligt att göra en jämförelse med uppgifter om befolkningen dels i storstadskommunerna, dels i hela Sverige. Där framgår det att de boende i boendestudien är otrygga i lika stor utsträckning som boende i storstadskommunerna och i större utsträckning än hela Sveriges befolkning när det gäller att avstå från att gå ut på grund av oro för överfall m.m. Intressant att notera i detta sammanhang är att utrikes födda avstår från att gå ut av oro för överfall m.m. i störst utsträckning i storstadskommunerna och inrikes födda i störst utsträckning i boendestudiens områden.

Generellt sett är inrikes födda och utrikes födda i boendestudiens områden otrygga i lika stor utsträckning. Ett undantag gäller oron för våldsbrott och rån då inrikes födda är klart oroligare än utrikes födda. När det gäller frågan om att avstå från att gå ut på kvällen på grund av oro för överfall etc. behöver bilden nyanseras. I detta sammanhang är utrikes födda mera otrygga i områdena i Haninge och Huddinge och Södertälje medan inrikes födda är mera otrygga i områdena i Botkyrka, Malmö och Göteborg. I Stockholm är däremot inrikes födda och utrikes födda otrygga i lika stor utsträckning. För utrikes födda har vistelsetiden i Sverige betydelse för känslan av otrygghet som är vanligast hos de med kortare vistelsetid.

Kvinnor är genomgående otrygga i mycket större utsträckning än män. På den mer allmänna frågan

om känslan av trygghet framgår det att äldre känner sig otrygga i högre grad än yngre. För de övriga frågorna är utslagen inte lika entydiga. Ungdomar är till exempel mest oroliga för våldsbrott och ålder har ingen betydelse när det gäller att avstå från att gå ut på kvällen på grund av oro för överfall m.m.

Generellt är de boendes socioekonomiska bakgrund inte relaterad till hur trygg eller otrygg man känner sig. Det finns ett undantag och det är att höginkomsttagare och högutbildade är mer oroliga för att bli utsatta för inbrott och skadegörelse.

Gifta och samboende känner sig tryggare än ensamstående.

Attraktivitet

Knappt 70 procent av de boende trivs bra i sina bostadsområden och 46 procent vill flytta därifrån. Inrikes födda trivs bra i högre grad än utrikes födda men både grupper uttrycker lika hög flyttvilja. Kvinnor trivs bra i större utsträckning än män men vill flytta i lika stor utsträckning.

Det finns en hög grad av samvariation mellan de som trivs bra och de som är otrygga respektive de som vill flytta från sina bostadsområden. De som är otrygga och som vill flytta från sina bostadsområden trivs bra i klart lägre utsträckning än de som är trygga och inte vill flytta.

Trivsel och vilja att flytta varierar beroende på hur länge de boende har bott i sina bostadsområden. Flyttviljan är störst i den grupp som bott 1–2 år i sina bostadsområden. Andelen som trivs bra är högst bland dem som bott längre än 5 år.

Det är rimligt att anta att strukturer, system och stämningar i samhället i övrigt har en betydande del i hur de boende uppfattar och förhåller sig till de undersökta bostadsområdena.

Hälsa

Självupplevd hälsa och sjukvårdsutnyttjande utgör de två huvudfrågeområdena i detta avsnitt. En fråga om hur de boende bedömer sitt allmänna hälsotillstånd tillmätts stor vikt i redovisningen nedan.²⁸

Allmänt hälsotillstånd och framtidstro

Frågor: Allmänt hälsotillstånd och framtidstro

Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?

- Mycket gott
- Gott
- Någorlunda
- Dåligt
- Mycket dåligt

Här en figur som skall föreställa livets steg. Det översta steget (steg 10) representerar bästa tänkbara liv för den svarande, det nedersta innebär sämsta tänkbara liv (steg 1).

- På vilket steg tycker du att du står just nu?
- På vilket steg stod du för ett år sedan?
- Om du tänker på framtiden, vilket steg tror du att du kommer att stå på om ett år?

Sämrre hälsoläge i de undersökta bostadsområdena

Ca 63 procent av de boende mår bra (har svarat gott eller mycket gott). Detta kan jämföras med att knappt 80 procent av dem som bor i storstadskommunerna eller i hela Sverige mår bra eller mycket bra (se diagram 15a). Bland de boende i de utsatta områdena är det knappt 10 procent som mår dåligt och 27 procent som mår någorlunda (se diagram 15b).

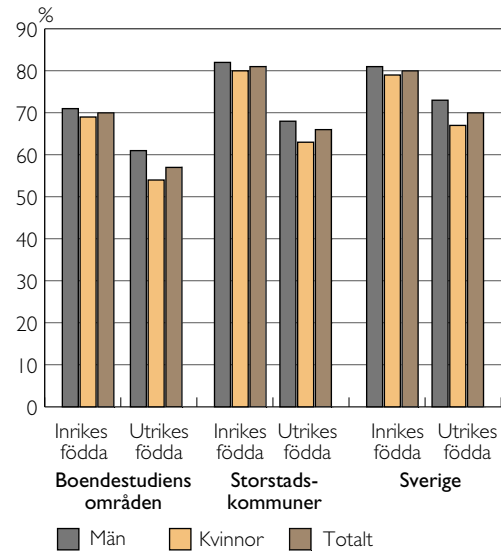
Med utgångspunkt i de kunskaper som finns om hälsans bestämningsfaktorer är det fullt förståeligt att boende i utsatta bostadsområden som kännetecknas av just social och ekonomisk utsatthet mår dåligt i större utsträckning (SOU 1998:43 och SOU 2000:91).

I boendestudien är frågan om de boendes allmänna hälsotillstånd den som har flest signifikanta samband med bakgrundsvariabler och utfallet från enkätens övriga frågor. Sannolikheten att må dåligt ökar med stigande ålder, längre arbetslöshet och mottagande av försörjningsstöd eller introduktionsersättning. Den sistnämnda skillnaden gäller dock bara de som är inrikes födda. Utrikes föddas hälsotillstånd har alltså inte något samband med mottagandet av stöd

²⁸ Frågor om självrapporterad hälsa är ett vanligt sätt att mäta hälsa och används bl.a. av Folkhälsoinstitutet och Socialstyrelsen.

DIAGRAM 15A

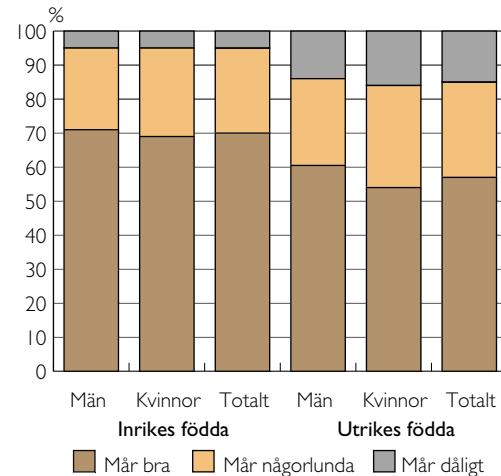
Andel (i procent) som mår gott efter kön och ursprung för utsatta bostadsområden, storstadskommuner och hela Sverige.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001 OCH ULF 2001.

DIAGRAM 15B

Allmänt hälsotillstånd för de boende i boendestudien efter kön och ursprung. Andel (procent).

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

eller ersättning. Däremot mår utrikes födda med längre vistelsetid i Sverige (längre än 10 år) dåligt i större utsträckning. Sambandet med högre ålder och sämre hälsa kan möjligen förklara en del av detta. Det rör sig tyvärr om för få individer när man bryter ner

uppgifterna på ålder för att med säkerhet kunna säga någonting om detta. I boendestudiens områden löper generellt sett ensamstående större risk att må dåligt än gifta och samboende.

I övrigt har vi noterat att de som mår gott har högre utbildning, större egenmakt (kan själva författa skrivelse och överklaga beslut), trivs bra i sina bostadsområden i större utsträckning, har bött kortare tid än fem år i sina bostadsområden samt, bland utrikes födda, kan svenska bra i större utsträckning.

Det finns signifikanta skillnader mellan män och kvinnor samt mellan inrikes födda och utrikes födda som visar att kvinnor och utrikes födda i boendestudien mår dåligt i större utsträckning. Risken att må dåligt är ca tre gånger högre bland utrikes födda jämfört med inrikes födda när man korregerat för skillnader såsom kön och ålder. I en rapport från Socialstyrelsen, där man kontrollerat för socioekonomiska bakgrundsfaktorer samt det man kallar för »invandrarspecifika« faktorer, t.ex. upplevelse av diskriminering och kunskaper i svenska språket, finner man att utrikes föddas överrisk för ohälsa bara delvis kan förklaras av dessa bestämningsfaktorer (Socialstyrelsen 2000).²⁹

Statens folkhälsoinstitut (2002) har nyligen undersökt födelselandets betydelse för hälsan hos olika invandrargrupper i Sverige. I rapporten framgår det att flera stora invandrargrupper i Sverige har betydande överrisker för insjuknande i ett antal vanligt förekommande sjukdomar³⁰ jämfört med svenskfödda. Man noterar även som vi gör att hälsan hos utrikes födda försämras efter längre vistelsetid i Sverige. Att äldre har sämre hälsa i större utsträckning förklarar förmodligen en del av detta samband. Kunskaper om starka samband mellan låg social status och ökad sjuklighet och förtida död betraktas som en förklaring till utrikes föddas sämre hälsostatus. Genom påfrestningarna som migrationen innebär och utsatthet för diskriminering tvingas utrikes födda att inta positioner i samhället med lägre social status än den som motsvarar deras utbildningsnivå och kanske tidigare liv i utlandet. Förutom detta noterar Folkhälsoinstitutet att utrikes föddas livsstil oftare är ohälsosam med fler som röker och är fysiskt inaktiva.

Utrikes födda löper kraftigt förhöjd risk att må dåligt i de utsatta områdena i vissa kommuner. Utrikes födda löper åtta gånger större risk att må dåligt än inrikes födda i områdena i Haninge och Huddinge,

och nästan sex gånger så stor risk i områdena i Botkyrka. Södertälje är det enda kommun där det inte finns någon signifikant förhöjd risk att må dåligt om man är utlandsfödd (se tabell H i bilagan, sid 255).

Kvinnors överrisk att må dåligt bekräftas i andra studier. En observation är att kvinnor, trots sin längre levnadstid, har fler år med nedsatt hälsa under sitt liv än männen. Den förhöjda risken är särskild markant i åldern 16–44 år (Socialstyrelsen, 2001).

Hopp och framtidstro trots den dystra verkligheten

Resultaten på frågan om var de boende anser att de befinner sig på livets steg tyder på att det, trots den i många avseenden dystra bilden som boendestudien redovisar, finns hopp och optimism om ett bättre liv i framtiden hos dem i boendestudien.

Oavsett ursprung och kön tycker de boende att deras liv varken är bättre eller sämre vid svarstillfället än ett år tidigare. Inrikes födda är i genomsnitt på steg 7 och utrikes födda på steg 6. Om ytterligare ett år tror både inrikes födda och utrikes födda att de ska finnas på steg 8. Framtidstro finns alltså i de utsatta bostadsområdena och den är kanske allra starkast hos utrikes födda (se diagram 16).

Sjukvårdsutnyttjande

Frågor: Sjukvårdsutnyttjande

Har du under de senaste 3 månaderna (på grund av egna besvär eller sjukdom) haft kontakt med en läkare?

- Ja
- Nej

Har du de senaste 3 månaderna någon gång ansett dig vara i behov av läkarvård (på grund av egna besvär eller sjukdom) men inte sökt vård?

- Ja, flera gånger
- Ja, en gång
- Nej, jag har inte varit i behov av läkarvård.

Vilken är den främsta orsaken till att du inte sökte vård?

- Jag hade inte tid
- Jag hade inte råd
- Jag kände inte till någon bra läkare
- Jag ville vänta ett tag
- Språksvårigheter
- Jag visste inte vart man vänder sig
- Annan orsak

De boende i studien har generellt en hög grad av kontakt med läkare, 50 procent av dem har haft kontakt med en läkare under de senaste 3 månaderna (se diagram 17).

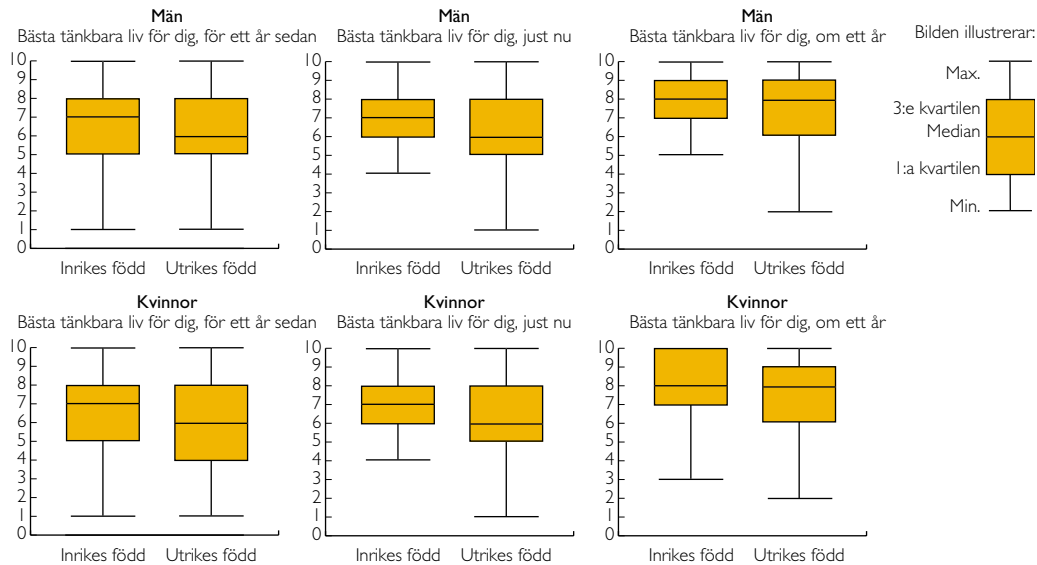
²⁹ Underlaget i Socialstyrelsens rapport bygger på en särskild undersökning om invandrarnas levnadsvillkoren från 1996.

³⁰ Hjärt-kärlsjukdomar, kranskärlssjukdomar och psykisk ohälsa.

DIAGRAM 16

Hopp och framtid

Genomsnitt för var de boende befinner sig på livets stege 1) vid svars- tillfället, 2) ett år tidigare och 3) var de tror att de ska befinna sig om ytterligare ett år efter kön och ursprung för boendestudiens områden.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001.

De grupper som hade en förhöjd risk att må dåligt är också överrepresenterade när det gäller kontakten med läkare, dvs. kvinnor, utrikes födda, äldre, låg utbildade och mottagare av försörjningsstöd har haft kontakt med läkare i högre utsträckning. Det finns inga signifikanta skillnader utifrån kommundillhörighet.

Vanligt att de boende i boendestudien avstår från att söka läkarvård trots upplevt behov

Boende i områdena är kraftigt överrepresenterade i förhållande till befolkningen i Sverige när det gäller att avstå från att söka läkarvård fastän man anser sig i behov av detta (42 procent jämfört med 16 procent).³¹ Diagram 18 visar detta tydligt men även att kvinnor och utrikes födda låter bli att söka vård i större utsträckning än män respektive inrikes födda.

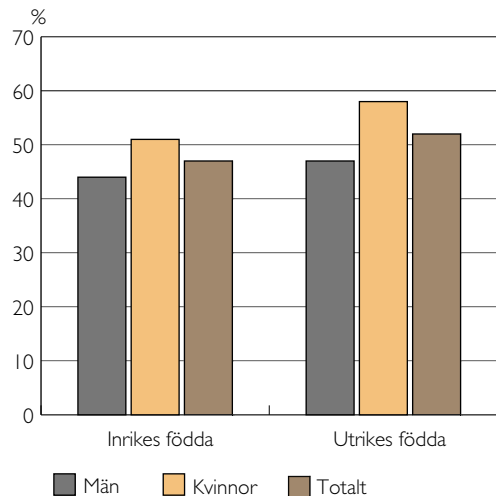
Det är dubbelt så vanligt att de boende inte har råd att besöka läkare jämfört med befolkningen i hela Sverige.³² Det är också vanligare att de avstår från att söka vård på grund av att de inte känner till någon

³¹ Urvalsunderlaget i ULF tillåter inte en jämförelse med storstadskommunerna i denna fråga.

³² 13 respektive 6 procent.

DIAGRAM 17

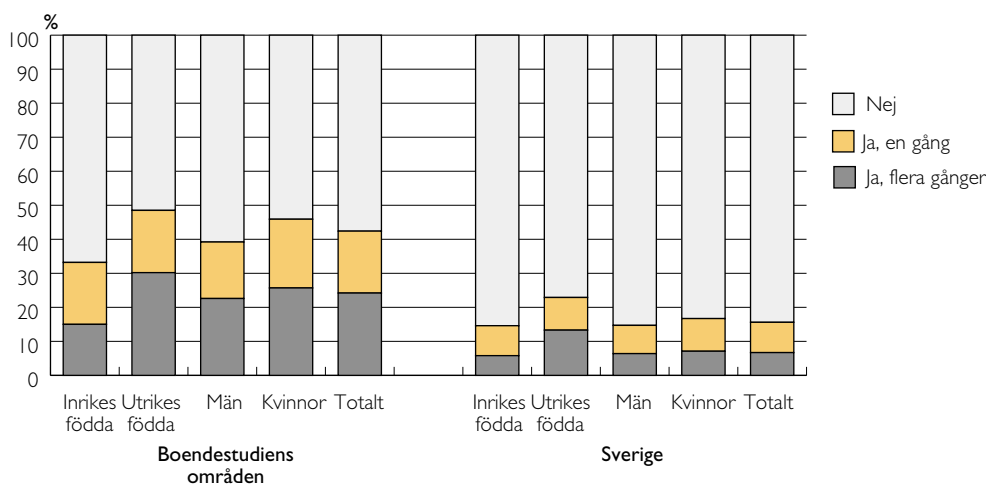
Andel (i procent) som (på grund av egna besvär eller sjukdom) har haft kontakt med en läkare (under en tre månaders period) efter kön och ursprung för boendestudien.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001 OCH ULF 2001.

DIAGRAM 18

Andel (i procent) som avstår från att söka läkarvård (under en 3 månaders period) efter ursprung för boendestudiens områden och hela Sverige.

KÄLLA: BOENDESTUDIEN 2001 OCH ULF 2001.

läkare.³³ I boendestudien utökades frågorna om orsakerna till att man inte sökt vård. Av svaren på dessa frågor framgår det att gruppen med andra orsaker omfattar 2 procent som avstår från att söka vård på grund av språksvårigheter och 2 procent som avstår på grund av att de inte vet vart man vänder sig.

Dessa resultat är oroande mot bakgrund av den bild av jämlikhet i vården som generellt framträder i den senaste folkhälsorapporten. Där talar man om att »det finns tecken på en återgång till en mer jämlik vård« (ibid., sid. 365) och förklarar att man inte ser några skillnader som följer de socioekonomiska grupperingarna och inte heller när man jämför sjukvårdsutnyttjande i glesbygd och stad. Boendestudiens resultat redovisar skillnader mellan dessa områden och hela Sverige när det gäller att avstå från vård trots upplevt behov som motsäger Socialstyrelsens budskap. Är det så att skiljelinjerna för ojämlikhet i samhället har bytt karaktär och varför har i sådana fall gränsdragningen hamnat vid dessa områden?

Sammanfattning

Det allmänna hälsotillståndet för befolkningen i boendestudien är inte bra. Det är ovanligare att de boende mår bra i dessa områden jämfört med befolkningarna i storstadskommunerna och hela Sverige.

De grupper som har en förhöjd risk att må dåligt

är främst kvinnor och utrikes födda och äldre. Men även ensamstående, de med lägre utbildning, långtidsarbetslösa och de som mottar försörjningsstöd eller introduktionsersättning riskerar att må dåligt i större utsträckning.

I allmänhet skattar boendestudiens invånare i Göteborg och Botkyrka sin hälsa sämst. Det finns även en förhöjd risk för utrikes födda att må dåligt jämfört med inrikes födda i områdena i Haninge och Huddinge (8 gånger större risk) och Botkyrka (6 gånger större risk).

Kvinnor, utrikes födda, äldre och andra grupper som löper större risk att må dåligt är också överrepresenterade när det gäller sjukvårdsutnyttjande.

När de gäller de boendes livsvillkor har de en stark framtidstro om att deras liv kommer att bli bättre om ett år. När det gäller framtidstron är män och kvinnor lika hoppfulla. Utrikes födda uppvisar något större optimism än inrikes födda när det gäller förbättring av sin livssituation i framtiden.

Jämfört med befolkningen i hela Sverige är det betydligt vanligare att boendestudiens invånare avstår från att söka läkarvård trots ett upplevt behov. Det är dubbelt så vanligt att de inte har haft råd att besöka läkare jämfört med befolkningen i hela Sverige. Kvinnor och utrikes födda låter bli att söka vård i större utsträckning än män. Boendestudien ger besked om att det är få som avstår från att söka läkarvård på grund av språksvårigheter eller för att de inte vet vart de bör vända sig.

33 9 respektive 6 procent.

Avslutande diskussion

Utanför demokratin

Det låga valdeltagandet i de undersökta bostadsområdena är i sig ett orosmoln när det gäller de boendes deltagande och delaktighet i politiken. Om man dessutom betänker att det finns en hög andel nyanlända (som ännu inte hunnit få rösträtt) och även en del utrikes födda som väljer att inte söka svenskt medborgarskap ser bilden egentligen ännu mörkare ut för demokratin i områdena. Men de boende uppvisar ett engagemang i politiska sammanslutningar som motsvarar den nivå som finns i hela Sverige och en relativt hög andel av de boende är engagerade i medborgarsammanslutningar på ett eller annat sätt. Sammantaget tyder dock detta på att det finns utrymme för förbättringar när det gäller de boendes, och i synnerhet de utrikes föddas, deltagande och delaktighet i politiska och medborgerliga sammanhang.

Att de boendes egenmakt brister i så hög utsträckning i områdena samt att så hög andel av befolkningen har en besvärlig socioekonomisk situation kan i hög grad betraktas som förklaringar till att nivån på deltagande och delaktighet är lågt i boendestudien. Sambanden mellan resurser och deltagande och delaktighet är inget unikt för boendestudien utan har påvisats i tidigare studier. Bland annat diskuteras detta i demokratiutredningen (SOU 2000:1). Ett viktigt undantag är dock utrikes föddas valdeltagande som har betydligt svagare samband med socioekonomiska bakgrundsfaktorer än inrikes föddas. Då är vistelsetid och bristande egenmakt viktigare förklaringsvariabler (Integrationsverkets rapportserie 2000:16).

När man sammanför resultaten ovan inser man att utfallet får stora konsekvenser när det gäller inflytande. Deltagande och delaktighet är de viktigaste förutsättningarna för inflytande, dvs. man ska först vara med i sammanhang där man har möjlighet att påverka. När vissa grupper systematiskt inte deltar i beslutsprocesser som rör deras bostadsområde och livssituation, till exempel varken är med i politiska eller medborgerliga sammanslutningar eller deltar i valen, ökar risken för att vissa perspektiv och intressen ska hamna helt utanför beslutsfattandet (SOU 2000:1). Av boendestudien framgår det att utrikes födda och kvinnor i de studerade områdena är två grupper som i flera avseenden står utanför makten i samhället.

Att de boende inte har en hög grad av egenmakt är kanske inte bara en förklaring till lågt deltagande och delaktighet utan också delvis en produkt av det. Magnus Dahlstedt skriver att möjligheten att delta

stärker individernas självförtroende och tilltro till den egna förmågan att kunna påverka de egna livsvillkoren (Dahlstedt 1998). Det är troligt att de boendes egenmakt eroderas och minskas på grund av deras utanförskap i samhället.

Otrygghet i oattraktiva områden

Sammantaget är det intressant att de boendes känsla av otrygghet i de studerade bostadsområdena i hög grad är oberoende av socioekonomiska faktorer och ursprung. Kön och ålder har dock betydelse och att kvinnor känner sig otrygga i mycket större utsträckning än män är klart oroande. Viktigt att observera är att könsskillnader inte är någonting unikt för de utsatta områdena utan helt enkelt speglar ojämlikheter som finns i hela Sverige.

I Mångkulturellt centrumens enkät i Fittja (Hosseini-Kaldjahi 2001) finns frågor om de boendes sociala nätverk. Av svaren framgår det att förekomsten av vänner i samma bostadsområde påverkar känslan av trygghet positivt. Alltså kan det finnas förklaringar till de lokala variationer när det gäller trygghet som har med nätverksstrukturer i bostadsområdena att göra.

Utrikes födda i boendestudiens områden verkar tryggare än utrikes födda i storstadskommunerna. I de flesta andra frågor i boendestudien är det tvärtom, dvs. att utrikes födda i områdena har det sämre ställt på ett eller annat sätt än utrikes födda i övriga Sverige. Det vore värt att undersöka om utrikes födda i storstadskommunerna oroar sig i högre grad för att möta negativa attityder och kanske även rasism hos befolkningen i sina bostadsområden eller stadsdelar. Det kan även vara intressant att undersöka om händelserna i USA den 11 september 2001 kan ha påverkat den undersökta befolkningen i detta avseende. Det är svårt att utvärdera detta i dagsläget. Istället får vi avvakta en upprepning av boendestudien och ULF för att titta närmare på detta.

Frågan om ett bostadsområdes attraktivitet kan påverkas av många aspekter. Att drygt hälften av de boende känner sig otrygga, och att andelen som trivs bra inte är så hög som man skulle önska kan lätt tolkas i negativa termer för de utsatta områdenas attraktivitet.

Samtidigt ser vi att knappt hälften av dem som bött mindre än ett år i sina bostadsområden vill flytta och slutsatsen som vi drar är att det är frågan om människor som ofrivilligt har bosatt sig i dessa områden. Alltså är det kanske inte i första hand erfarenheter i de aktuella områdena som styr flyttbenägenheten utan att man från början ville bosätta sig någon annanstans. I boendestudien uttrycker sysselsatta och

arbetslösa lika stor vilja att flytta. Dessa grupper skiljer sig dock åt i nästa steg då det gäller att förverkliga flytten. I föregående kapitel om Boendesegregationen framgår det att människorna som flyttar från storstadssatsningens områden har det bättre ställt än de som flyttar dit och därmed större valmöjlighet när det gäller bostadsort. De som flyttar in i områdena har inte resurserna som krävs för att kunna välja bort dessa bostadsområden.

Detta kan få en att tro att utflyttningen ur boendestudiens områden skulle öka, till exempel på grund av att sysselsättningsgraden ökade. I kapitlet om Boendesegregationen framgår det att det för vissa områden i Stockholm har skett en förändring där de med sysselsättning bor kvar i högre utsträckning än tidigare. En intressant fråga är naturligtvis varför denna grupp bor kvar samtidigt som man undrar vad det är för mekanismer som kan få människor att flytta till och bli kvar i områden som de egentligen inte vill bo i. Den förklaring som ligger närmast till hands är att bostadsbristen i storstadsregionerna gör att människors valmöjligheter krymper. Vi har dock anledning att tro att det finns ytterligare mekanismer i samhället som styr vissa grupper av människor till just dessa områdena, inte minst diskriminering från fastighetsägare och även kommunala bostadsbolag (jämför Rapport Integration 2001).

Högriskgrupper inom hälsoområdet

Sysselsättning, utbildning, sociala nätverk, boendemiljö, uppväxtvillkor, trygghet och deltagande och delaktighet är samtliga faktorer som har stor betydelse för allas hälsoutveckling (SOU 1998:43). Det är tydligt att de väger in en rad förhållanden av materiell och psykisk karaktär när de uttalar sig om sitt allmänna hälsotillstånd. Förutom att det är vanligare att invånarna i boendestudiens områden mår dåligt har grupper som kvinnor, utrikes födda, äldre och resurssvaga det överlag klart sämre hälsomässigt än övriga grupper. De utsatta områdena hyser en stor andel av Sveriges nyanlända, vars hälsa dessutom påverkas av påfrestningar som orsakas av migrationsprocessen, en lång väntan på uppehållstillstånd och den oro som väntetiden leder till. Till detta kan man lägga att det i undersökningens bostadsområden är vanligare att de boende avstår från läkarbesök samt att de grupper som löper högre risk att ha sämre hälsa är överrepresenterade bland de som avstår från att söka läkarvård. Det är alltså tydligt att de utsatta bostadsområdena är hem för människor som i hög grad faller inom beskrivningen av högriskgrupper ur hälsosynpunkt

och oroande att situationen är sämre än för landet i övrigt.

Att hälften av de boende uppger att de haft kontakt med läkare under en tremånadersperiod kan vid ett första anblick tolkas som ännu ett mycket negativt besked om folkhälsan i de undersökta områdena. Självfallet är det negativt att så stor andel av befolkningen behöver läkarvård. Samtidigt är det inte förvånande mot bakgrund av att en högre andel av de boende i områdena mår dåligt. Det är kanske bra ur ett förebyggande syfte att många uppsöker läkare och får hjälp att komma på rätt köl. Detta förstås förutsatt att läkarvården är god och att man kommer iväg i tid med sin åkomma och till exempel inte har avvaktat på grund av dålig ekonomi eller av annan anledning. Sjukvårdssystemet är i formell bemärkelse inte stängt för någon grupp i samhället. Kostnader och tillgänglighet är däremot faktorer som i praktiken har visat sig påverka utnyttjandet.³⁴

Trots den negativa bilden som framträder överlag på området finns det ett par ljuspunkter. Resultaten som visar att de boende hyser hopp om att få ett bättre liv i framtiden, trots att de generellt inte tycker att deras liv har förbättrats under året som föregick undersökningen, är viktigt att ta fasta på. Det kanske hänger samman med att det också finns positiva resultat när det gäller de boendes engagemang i politiska och medborgerliga sammanslutningar? Troligen kan en del förklaringar upptäckas om man tittar närmare på de boendes sociala nätverk.

Ungdomars levnadsförhållanden i boendestudiens områdena

Ungdomars levnadsförhållanden i boendestudien är i många avseende jämförbara med andra åldersgrupper. Det finns dock några områden där ungdomarna (18–24 år) har det bättre respektive sämre. Därför följer en kort redovisning av de viktigaste resultaten i boendestudien ur ett ungdomsperspektiv.

Ungdomar känner sig trygga i lika stor utsträckning som de som är 25–44 år. Det är istället de som är äldre som oftare känner sig otrygga. Utrikes födda

³⁴ En analys av 1999 års undersökning om hushållens inkomster (HINK/HEK hos SCB) visar att ett antal grupper med sämre ekonomi avstår från vård och läkemedel i högre utsträckning. Det var främst fråga om ensamstående kvinnor med barn, utlandsfödda som vistats 5–9 år i Sverige, socialbidragstagare, studerande med barn, arbetslösa, låginkomsttagare, personer med sjukbidrag och familjer som har barn med vårdbidrag. Flerbarnsfamiljer avstår också i högre grad än andra (Integrationsverkets rapportserie 2001).

ungdomar är något tryggare än inrikes födda ungdomar. Att ungdomar är oroligare än övriga för att bli utsatta för våldsbrott och minst oroliga för att bli utsatta för skadegörelse eller inbrott kan anses spegla ungdomars levnadssätt generellt i samhället. Det är oroväckande att det är dubbelt så vanligt att flickor är oroliga för våldsbrott jämfört med pojkar (oavsett ursprung). Inrikes födda ungdomar är oroligare att bli utsatta för våldsbrott, rån och inbrott eller skadegörelse i högre utsträckning än utrikes födda. Däremot är skillnaden mellan inrikes födda och utrikes födda ungdomar små när det gäller att avstå från att gå ut på kvällen av oro för överfall, rån eller annat hot.

Ungdomar utmärker sig inte när det gäller trivsel och flyttbenägenhet. Det är endast något vanligare att ungdomar trivs bra i sitt bostadsområde. Utrikes födda ungdomar trivs i lägre grad än inrikes födda ungdomar och flyttviljan är endast något större (3 procentenheter) hos inrikes födda jämfört med utrikes födda ungdomar.

När det gäller deltagande och delaktighet är ungdomars valdeltagande oroande lågt och det är hälften så vanligt att utrikes födda ungdomar röstar i både kommunval och riksdagsval jämfört med inrikes födda ungdomar. För engagemang i politiska och medborgerliga sammanslutningar samt frågan om egenmakt finner man generellt inte några skillnader mellan ungdomar och övriga boende. Det är visserligen mindre vanligt att ungdomar är medlemmar i politiska sammanslutningar jämfört med åldersgruppen 45–64 år men vanligare jämfört med de i mellanåldern 25–44 år. I övrigt har inte ålder någon betydelse för utfallet på deltagande och delaktighet. Det går inte att se några signifikanta skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda i detta avseende på grund av begränsningar i underlagets omfattning.

Hälsotillståndet hos ungdomar är klart bättre än hos övriga boende. Det finns inga signifikanta skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda ungdomar. Ungdomar tror dessutom att de kommer att må

bättre om ett år jämfört med de som är äldre. När det gäller sjukvårdsutnyttjande har ungdomar mindre kontakt med läkare än övriga men utrikes födda har större sjukvårdsutnyttjande än inrikes födda (en skillnad på 7 procentenheter). De avstår dessutom från att söka vård trots upplevt behov i större utsträckning än inrikes födda (en skillnad på 12 procentenheter).

Mot bakgrund av dessa resultat hade man kanske trott att ungdomar också skulle ha något bättre välbefinnande. Så är inte fallet. Ungdomar följer generellt samma mönster som de som är äldre när det gäller den allmänna bedömningen på »livets steg« om hur de har det (stegen har en skala från 1–10 där 1 är sämsta tänkbara liv och 10 bästa tänkbara liv). En grupp som utmärker sig är dock unga utrikes födda pojkar som vid svarstillfället bedömer att de har sämre välbefinnande än någon annan grupp, alltså på steg 5 jämfört med steg 6 för utrikes födda flickor och steg 7 för unga inrikes födda flickor respektive pojkar. Trots att de unga utrikes födda pojkarna anser att deras välbefinnande är lägre vid svarstillfället verkar de ha minst lika mycket, om inte mer framtidsoptimism än övriga när de bedömer att de om ytterligare ett år ska befinna sig på steg 8 på livets steg, alltså samma steg som övriga tror att de ska befinna sig på om ett år.

Ungdomarna tycker att det är viktigt med närhet till offentlig och kommersiell service i högre utsträckning än de övriga boende. Det rör sig om skillnader på mellan 3 och 14 procentenheter beroende på servicegrenen med undantag för vårdcentral och försäkringskassa. Vad det gäller närhet till vårdcentral är det lika vanligt att ungdomar tycker att den bör finnas i närheten som för övriga befolkningen. Detta verkar dock märkligt då ungdomar är friskare än övriga och även har tillgång till skolhälsovården. I lägre utsträckning tycker ungdomarna att det är viktigt att ha Försäkringskassan i eller i närheten av bostadsområdet. Detta kan bero på att de ännu inte hunnit komma med i socialförsäkringssystemet i lika hög utsträckning.

REFERENSER

- Dahlstedt, M., 1998, *Politiskt medborgarskap, integration och mångkulturell demokrati. Segregation, utanförskap och politiska reformsträvanden i Sverige från 70-tal till 90-tal*. Partnerskap för multietnisk forskning, Umeå Universitet.
- Ds 1996:59, *Allas vårt ansvar. Ett nationellt brottsförebyggande program*. Stockholm, 1996
- Hosseini-Kaldjahi, H., 2001, *Tusen röster om Fittja: integrationsfrågan betraktad utifrån en enkät bland de boende*, Mångkulturellt centrum, Botkyrka
- Integrationsverket 2000a, *Utanför demokratin? Del 2, Varför röstar inte invandrarna?* Integrationsverkets rapportserie 2000:15, Norrköping
- Integrationsverket 2000b, *Utanför demokratin? Del 3 Resurser för politisk integration*. Integrationsverkets rapportserie 2000:16, Norrköping
- Integrationsverket 2001, *Målområdesanalyser och indikatorer. Den nationella utvärderingen av storstadssatsningen*. Integrationsverkets rapportserie 2001:06, Norrköping
- Integrationsverket 2002a, *På rätt väg? Slutrapport från den nationella utvärderingen av storstadssatsningen*. Integrationsverkets rapportserie 2002:05, Norrköping
- Integrationsverket, 2002b, *Rapport Integration 2001*. Norrköping
- Malm, U. 1997, *Kriminalitet och trygghet i boendet. En studie i stadsdelen Hjällbo*, Förvaltnings AB framtiden.
- Prop.1997/98:165, *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet*. Fritzes, Stockholm
- Socialstyrelsen, 2000, *Olika villkor – olika hälsa. En studie bland invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet*. SoS-rapport 2000:3
- Socialstyrelsen, 2001, *Folkhälsorapport 2001*. Stockholm
- SOU 1997:61, *Att växa bland betong och kojor. Ett delbetänkande om barns- och ungdomars uppväxtvillkor i storstädernas utsatta områden från Storstadskommittén*. Stockholm
- SOU 1998:43, *Hur ska Sverige må bättre? – första steget mot nationella folkhälsomål*. Stockholm
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati*. Stockholm
- SOU 2000:91, *Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan*. Stockholm
- Statens folkhälsoinstitut, 2002, *Födelselandets betydelse. En rapport om hälsan hos olika invandrargrupper i Sverige*. Statens folkhälsoinstitut, 2002:29, Stockholm